

Ülevaade turismi tegevuskava 2026–2029 eelnõule laekunud tagasisidest

Sisukord

Justiits- ja Digiministeerium	1
Regionaal- ja Põllumajandusministeerium	3
Välisministeerium	5
Kultuuriministeerium	6
Kliimaministeerium	7
Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus	9
Eesti Linnade ja Valdade Liit	14
Eesti Hotellide ja Restoranide Liit	15
MTÜ Eesti Konverentsibüroo	19
Eesti Turism- ja Reisifirmade Liit	24
Eesti Väike- ja Keskliste Ettevõtjate Assotsiatsioon	29
Eesti Kaubandus-Tööstuskoda	31
Eesti Suuratraktsioonide Liit	34
Eesti Ajalooliste Hoonete Ümarlaud	35
Harju-, Rapla-, Läänemaa DMO	38
Lõuna-Eesti Turismiklaster	40
Pärnu DMO	44
Saarte DMO	46
Tallinna Strategiakeskus	46
Tartu linnavalitsus	49
Eesti Spaaliit	49

Nr	Esitaja ja märkus/ettepanek	Arvestamine/mittearvestamine
Justiits- ja Digiministeerium		
1.	<i>Eelnõu sätestab Justiits- ja Digiministeeriumi ülesandena kaasvastutajana (juhtroll MKMil): Viime turismiseadusse sisse EL pakettreisidirektiivi muudatustest tulenevad nõuded ja tõhustame tagatissüsteemi</i> Justiits- ja Digiministeerium on valmis toetama antud ülesande täitmist, kuid tegevuse elluviimine ja ajakava on MKMi kui juhtrolli omava ministeeriumi määratleda.	Teadmiseks võetud
2.	Andmepõhisus ja digitaliseerimine. Turismitegevuskava suunad ja tegevused valdkonna andmepõhisuse ja tehisaru kasutuselevõtu osas on mõistlikud ja kohased. Toetame MKMi ja EISI tegevusi nimetatud teemades ja oleme omalt poolt valmis jätkama head koostööd MKMi, EIS ja JDMi andmete ja tehisaru kompetentsikeskuste vahel. Ettepanek on lisada tegevuskavasse digiühenduste, digikanalite ja digitaliseerimise kohta, et arvestada tuleb ka ligipääsetavuse nõuete täitmisega, nt Eestit tutvustavad ning turismiettevõtjate veebilehed ja äpid, broneerimis- ja piletimüügisüsteemid, reisiplaneerijad jne. Võimalusel näha toetusmeetmete puhul digitaliseerimise	Arvestatud. Täiendasime tegevuskava sissejuhatust, lisades, et kõikide tegevuste puhul tuleb arvestada ligipääsetavusega. Täname ettepaneku eest kasutada Digiriigi Akadeemia materjale. Soovime teha teiega koostööd, et tegevuskava rakendajad, sh EIS, DMOd, erialaliidud saaksid neid kasutada. MKM turismivaldkond

	toetamisel ette ka ligipääsetavuse nõuete täitmise toetamist. Samuti teeme ettepaneku kasutada Digiriigi Akadeemiat uute materjalide majutamiseks turismivaldkonna ettevõtete ja töötajate teadmiste tõstmisel (riigiasutuste poolt loodav sisu) ning rakendada Digiriigi Akadeemias juba olemasolevaid materjale turismivaldkonna digi- ja teenustealaste teadmiste arendamiseks.	ise turismiettevõtjatele teadlikkuse tõstmise materjale ei loo.
3.	Isikuandmete kaitse. Tegevuskava eelnõu lk 28 tuuakse tuleviku tegevuskava täpsemate tegevustena välja turismisektoris innovatsiooni toetamiseks tehisintellektil põhinevate lahenduste piloteerimine; uute tehnoloogiate ja avaandmete rakendamist toetavad tegevused; tööprotsesside digitaliseerimine ja automatiseerimine (sh online-broneeritavus); turismiandmeruumi väljaarendamine, mis koondab mh külastajate liikumismustrite andmed; turismiobjektide külastatavuse seirama hakkamine ning külastajate liikumise haldamine ja hajutamine. Selgitame, et isikuandmete kaitse üldmääruse (IKÜM) art 4 p 1 kohaselt loetakse isikuandmeteks igasugust teavet tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku kohta ning et IKÜM art 4 p 2 defineerib isikuandmete töötlemisena isikuandmete või nende kogumiga tehtava automatiseeritud või automatiseerimata toimingut või toimingute kogumit, nagu nt kogumine, struktureerimine, lugemine, kasutamine jms. Seega on selge, et ülaltoodud tegevuskavas esitatud tulevikutegevused hõlmaksid suures ulatuses isikuandmete töötlemist. IKÜM art 6 lg 1 kohaselt on isikuandmete töötlemine legaalne üksnes siis, kui selleks esineb vähemalt üks art 6 loetletud õiguslikest alustest (nt andmesubjekti vabatahtlik nõusolek või seaduses sätestatud alus). Kui rääkida online-broneerimistest ning turistide liikuvuse jälgimisest arenduste teostamiseks saaks asjakohaseks õiguslikuks aluseks olla eelkõige andmesubjekti vabatahtlik nõusolek. Seda eriti, kuna andmekorje ning andmete riigi kätte liikumine eeldab, et neid andmeid koguksid majutustevõtjad. Turistidel aga peab jääma võimalus reisida/liikuda ning puhata ka ilma, et nende liikumistrajektor oleks pideva jälgimise all. Mõistagi peab olema järgitud ka ülejäänud IKÜM art 5 tulenevaid andmetöötluse põhimõtteid – vajalikkus, minimaalsus ning eesmärgipärasus. Arvestades ka eelnõus esitatud tehisintellekti kasutamise soovi juhime tähelepanu IKÜM art 25, mis käsitleb vaikimisi ja lõimitud andmekaitset, st nõuet, et isikuandmete kaitse reeglite järgimist tagavad meetodid ja lahendused peavad olema rakendatud juba toote või teenuse disainimise algusest peale. Seega palume eelnõu tegevuskavaks väljaarendamisel sellega arvestada ning esitada eelnõus selged toimimiskirjeldused meetmetest, mis tagaksid turismivaldkonna	Teadmiseks võetud. Tegevuste elluviimisel arvestame isikuandmete töötlemise reeglitega

	digitaalsel arendamisel isikuandmete kaitse nõuete järgimise. Kui tegevuskava tulemusena esineb soov koguda isikustatud andmeid andmekogusse, tuleb ka selles aspektis arvestada õigusliku aluse olemasolu erisustega. Isikuandmete andmekogusse kogumise osas kehtivad Eesti praktikas täpsemad nõuded. Selgitame, et igasugust isikuandmete kogumist, säilitamist, kasutamist ja avalikustamist käsitatakse eraelu puutumatuse (PS § 26) riivena. PS § 11 kohaselt tohib õigusi ja vabadusi piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. See tähendab, et niisugune piirang peab olema kooskõlas ka PS § 3 esimese lausega, mille kohaselt teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Sättes väljendatud üldise seadusereservatsiooni põhimõtte järgi peab põhiõigusi puudutavates küsimustes kõik olulised otsused langetama seadusandja. Eelkõige peab seaduse tasandil määratlema isikuandmete töötlemise olukorrad ja eesmärgid, töödeldavate isikuandmete koosseisu vähemalt isikuandmete kategooriate täpsusega (viimast võib seaduse volitusnormi alusel määrusega täpsustada) ning töödeldavate isikuandmete säilitamise tähtajad. Palume nende märkustega arvestada juba ennetavalt seadusloomeprotsessides, mis puudutavad isikuandmete andmekogudesse kandmist	
4.	Ettevõtete halduskoormuse vähendamine. Ettevõtluskeskkonnas riigipoolse halduskoormuse vähendamine on valitsuse prioriteetide hulgas. Juhime tähelepanu, et õigusloomeliste muudatustega koormuse vähendamisel tuleb koostatavas mõjuanalüüsis hinnata ka nõuete leevendamisega kaasneda võivaid võimalikke riske. Oluline on see eelkõige just turistidele osutatavate teenuste jätkuvat kõrget kvaliteeti ja kasutajakogemust silmas pidades. Vastavad sihtrühma rahulolumõõdikud on tegevuskavas võetud edasisel hindamisel ka aluseks.	Teadmiseks võetud
Regionaal- ja Põllumajandusministeerium		
5.	Väljundeid toetatavate tegevuste punktid 3 ja 53 on osalt dubleeriva sisuga. Teeme ettepaneku jätta välja punkt 3, kuivõrd me ei lähe hetkel edasi Eesti toidu visioonidokumendi koostamise protsessiga ning punkti 53 (Leiame lahendused, kuidas jõuda lühikese/toimiva toidu tarneahelani) puhul tuleks väljundimõõdiku veergu märkida, et rakendatakse lühikeste tarneahelate ning kohalike turgude kaudu põllumajandustoodete ja toidu turustamise võimaluste arendamise toetust. Kaie on viidanud ka vajadusele 53. tegevuse puhul KOV-id vastutajate realt maha võtta.	Arvestatud. Kohalikud omavalitsused vastutajate hulgast välja jäetud ja viide Eesti toidu visioonidokumendile eemaldatud. Tegevus 3. ja 53 kokku tõstetud tegevuseks 53 „Leiame lahendused, kuidas jõuda lühikese/toimiva toidu tarneahelani“. Vastutaja REM, kaasvastutajad ettevõtjad ja ettevõtjate esindusorganisatsioonid. Väljundmõõdikut täiendatud: Koostöö lühikese/toimiva toidu tarneahela loomise nimel on käimas. Perioodi 2023–2027 lühikeste tarneahelate või kohalike turgude

		kaudu põllumajandustoodete ja toidu turustamisvõimaluste arendamise toetust on rakendatud
6.	Esimese tegevussamba väljundeid toetavate tegevuste 3. punktis „Ettevõtlus ja tootearendus“ tuleks kaotada viide Eesti toidu visioonidokumendile. Esimese samba tegevus saaks siin olla „Kohaliku toidu kättesaadavuse parandamiseks rakendatakse perioodi 2023–2027 lühikeste tarneahelate või kohalike turgude kaudu põllumajandustoodete ja toidu turustamisvõimaluste arendamise toetust“ ja väljundmõõdik, et toetus on rakendatud. Vastutajate alt tuleks EHRL välja jätta.	Arvestatud. Vt eelmise ettepaneku selgitust.
7.	Punkt 19: Lähtudes olemasolevast raudteetaristust ja sadamate infrastruktuurist ei pea me käesoleval ajal otstarbekaks uute siseriiklike laeva- ega rongiliinide teostatavus- ja tasuvusuuringute läbiviimist. Uute liinide avamise eelduseks on sobiva taristu olemasolu ning hetkel puudub vajadus vastavate uuringute järele siseriiklikul tasandil.	Arvestatud. Uuringu teostamine välja jäetud. KLIM-i tagasiside põhjal ning REM-iga läbirääkimiste tulemusel tegevuse ja mõõdiku sõnastust muudetud (tegevus uue järjekorranumbriga 19): Arendame rahvusvahelisi ja siseriiklikke reisi- ja kruisilaeva- ning rongiühendusi Siseriiklik ja rahvusvaheline rongiühendus (kiirus, sagedus) on paranenud ja veomaht on kasvanud, sh on riigieelarve rahastuse toel avatud Tartu-Riia rongiliin (KLIM) (2024. aastal tegid reisijad rongiga 7 933 991 siseriiklikku reisi). Saaremaa ja mandri vaheline parvlaevaühendus on paranenud – veomaht on kasvanud (2024. a tehti Virtsu-Kuivastu liinil 17 112 reisi)
8.	Punkt 20: Kirjeldatud tegevuse elluviimist takistab asjaolu, et puudub ühtne ja selgelt määratletud loetelu suurtest turismihuviga sihtkohtadest. Lisaks tuleb arvestada, et REM-i pädevuses on maakondlike bussiliinide korraldamine koostöös ühistranspordikeskustega ning siseriiklike rongi-, laeva- ja lennuühenduste arendamine. Linnade ühistranspordiliinide loomine ja arendamine kuulub kohalike omavalitsuste (KOV) vastutusalasse. Samas lähtuvad maakonnaliinide kavandamine ning arendamine eelkõige töörande ning kohalike elanike ligipääsu tagamise vajadustest. Soovitame tähelepanu pöörata asjaolule, et kirjeldatud tegevuse ning sellele seatud mõõdiku vahel puudub selge seos ja tasakaal. Lisaks ei ole teada välisküllastajate ühistranspordiühendustega rahulolu hetke (baas)tase, mistõttu ei ole ka mõõdiku realistlikkus ja saavutatavus hinnatav.	Selgitame, et ammendavat loetelu suure turismihuviga sihtkohtadest ei saagi olla, see muutub ajas ning ühistranspordisüsteem peaks sellega kohanema ehk pakkuma ühendusi sinna, kuhu inimesed tahavad minna. Sealhulgas peaks meie ettepanekul ka maakonnaliinide kavandamine ning arendamine arvestama kõigi liikujate huvidega, mitte täitma vaid töörande ja kohalike elanike huve. Mõõdik „65% välisküllastajatest hindab ühistranspordiühendusi Eestis heaks või pigem heaks“ tugineb EISI välisküllastajate piiriuuringul . Aastatel 2023–2024 kogutud andmetel (ankeedi küsimus nr 29) oli ööbinud välisküllastajate hinnang „pigem hea“ ja „väga hea“ kokku 61%. Täpsustame

		mõõdiku tegevuskavas järgmiselt: „65% ööbinud välisküllastajatest hindab ühistranspordiühendusi Eestis heaks või pigem heaks vastavalt välisküllastajate piiriuuringule“ KOV-id lisatud kaastäitjaks.
9.	Punkt 21: Tegevused on töös	Teadmiseks võetud Tegevuse mõõdik ümber sõnastatud, aluseks võetud transpordi ja liikuvuse arengukava: Loodud on ühtne piletimüügisüsteem, kus samu piletitooteid/kanaleid on võimalik kasutada nii avalikel kui ka kommertsliinidel sõltumata transpordiliigist
10.	Punkt 22: Tegevuse elluviimine on osaliselt teostatav. Siseriiklike laevaliinide puhul piirab piletite pikemaajalise etteostuvõimaluse rakendamist asjaolu, et iga-aastased veomahtude kokkulepped sõltuvad riigieelarvelisest võimalustest ning lepitakse üldjuhul kokku alles eelmise aasta lõpus või käesoleva aasta alguses. Seejärel saab terve kokkulepitud veoperioodi piletid müüki suunata. Siseriikliku rongiliikluse puhul sõltub sõidugraafik iga-aastasest veotellimusest ning täiendavaks piiranguks on raudteetaristu hooldus- ja remonditöödest tingitud sagedased sõiduplaani muudatused. Sellest tulenevalt võib pikemaajaline piletite etteostuvõimalus suurendada vajadust kompenseerida etteostetud pileteid sõidugraafiku muudatuste korral. Kokkuvõttes on pool aastat ette piletimüügi võimaldamine võimalik alles pärast veomahtude ja sõidugraafikute lõplikku kinnitamist, arvestades eelpool nimetatud asjaolusid.	Teadmiseks võetud
11.	Punkt 25: Kavandame vastava uuringu teostamist (ettepaneku kontakt Andres Ruubas)	Teadmiseks võetud
12.	Ebaselgeks jääb, kuidas KOVid saavad vastutada punkt 53 Leiame lahendused, kuidas jõuda lühikese/toimiva toidu tarneahelani täitmise eest - mis on ootus omavalitsustele arvestades, et omavalitsused ei tegele toidutootmisega? Omavalitsuste vastutuse peaks sealt maha võtma.	Arvestatud. Kohalikud omavalitsused tegevuse eest vastutajate hulga välja jäetud
Välisministeerium		
13	Töötasime välisministeeriumis nii majandusdiplomaatia osakonnas kui konsulaarosakonnas turismitegevuskava läbi ja ainus kommentaar meie poolt on see, et esimese samba väljundeid toetavate tegevuste tabelis, punktides 5-7 tuleks välisministeerium märkida kaastäitjaks. Meie esindused töötavad samuti igapäevaselt koos EISiga nii üldise turismi sihtkohana kui ka äriturismi sihtkohana.	Arvestatud. Välisministeerium on lisatud tegevuste nr 5–7 juurde kaastäitjaks

Kultuuriministeerium		
14.	Turism on Eestile oluline majandusvaldkond ning pikaajaliste eesmärkide saavutamiseks on vajalik seada keskpika perioodi eesmärgid ja tegevused. Kultuuriministeerium on nõus tegevuskavas toodud eesmärkide, nende mõõdikutele seatud sihttasemete ja planeeritud tegevustega. Oleme üldiselt nõus ka meie ministeeriumi vastutada olevate tegevustega ning vastava ajakavaga.	Teadmiseks võetud
15.	Palume lk 7 olevas tabelis (esimese samba väljundeid toetavad tegevused) sõnastada ümber tegevus „Rajame rahvusvahelisele nõudlusele vastava multifunktsionaalse suurürituste hoone“ ning sõnastada see järgmiselt „Alustatakse ettevalmistusi rahvusvahelisele nõudlusele vastava multifunktsionaalse suurürituste hoone rajamiseks“. Väljundmõõdiku kirjeldust palume välja tuua järgmiselt: „On alustatud ettevalmistusi sündmusturismi vajadustele vastav piisava suuruse ja funktsionaalsusega kultuuri- ja spordisündmuste halli rajamiseks, mis sobib muuhulgas ka rahvusvahelisel tasandil konverentside korraldamiseks. Suurürituste hoone rajamise äriplaani eelanalüüs ja asukoha analüüs on valmis 2026. a lõpuks. Halli rahastamiseks muudetakse muuhulgas hasartmängumaksu seadust ja luuakse riiklikult tähtsate spordiobjektide toetamise fond Eesti Kultuurkapitali juurde.“ Vastavad muudatused on vajalikud arvestades täna teadaolevat teadmist vastava tegevuse elluviimise osas.	Arvestatud. Tegevuse ja väljundmõõdiku sõnastust vastavalt muudetud.
17.	Palume läbivalt kasutuses olevasse turismitoodete loetellu lisada täiendina mõiste „pärandturism“, st kasutada loetelu läbivalt järgmiselt: „kultuuri-, loodus-, pärand-, äri- ja toiduturismi tooted“. Pärandobjektid on väga olulised turismi sihtkohad, lisaks loetletule, ning võiksid olla eraldi välja toodud.	Arvestatud. Kuivõrd tegevuskava koostame turismi pika vaate 2035 ¹ (edaspidi ka pikk vaade) alusel ning selle kohaselt on fookusvaldkonnad eelkõige kultuuri-, pärand-, loodus-, äri- ja toiduturism.
19.	Palume lk 8 olevas tabelis reale 5, mis puudutab turundustegevusi, lisada erinevate reisisihtkoha määratluste hulka ka „spordisihthkoha“ mõiste. Leiame, et Eestil on piisavalt potentsiaali olemaks ka spordiürituste ja -tegevuste sihtkohana piisavalt atraktiivne sihtkoht, eriti kui seda valdkonda läbi turunduse veelgi võimestada.	Kuivõrd tegevuskava koostame turismi pika vaate alusel ning selle kohaselt on fookusvaldkonnad eelkõige kultuuri-, pärand-, loodus-, äri- ja toiduturism, siis sporti eraldi fookusvaldkonnana välja ei too. Samas ei ole välistatud, et sõltuvalt sihtturgudest turundatakse ka muid asjakohaseid turismitooteid.
20.	Soovitame lk 15 3. tegevussamba kirjeldusse lisada ka „kohaliku pärandi“ kui sihtkohti iseloomustava tunnuse, sõnastades vastava lause järgmiselt: „Eesmärk on arendada eristuvaid, kohalikku pärandit esile toovaid sihtkohti, mis pakuvad aastaringsest kvaliteetseid ja kestlikke turismielamusi ning suurendavad piirkondlikku majanduslikku kasu“.	Selgitame, et dokumendis kirjeldatud eesmärk ja selle piirid on paigas turismi pikas vaates. Tegevuskava on koostatud pika vaate alla ning sellega ei ole kavas saavutada pikas vaates seatud eesmärgid, mitte neid muuta.

¹ Turismi pikk vaade 2025-2035. <https://www.mkm.ee/turism2035>

Kliimaministeerium		
21.	1. Tegevus nr 19. Teeme ettevalmistusi rahvusvaheliste ja siseriiklike reisi- ja kruisilaeva- ning rongiühenduste arendamiseks. Tegevuse ambitsioonikus on madal. Teeme ettepaneku tegevus sõnastada "Arendame rahvusvahelisi ja siseriiklikke reisi- ja kruisilaeva- ning rongiühendusi". KLIMil on plaanis avada riigieelarve rahastuse toel Tartu-Riia rongiliin. 2029. aastaks tõuseb siseriiklikult veomaht raudteedel.	Arvestatud. Tegevuse sõnastust muudetud: Arendame rahvusvahelisi ja siseriiklikke reisi- ja kruisilaeva- ning rongiühendusi muu hulgas on riigieelarve rahastuse toel avatud Tartu-Riia rongiliin. REM-iga läbirääkimiste tulemusel on lisatud ka siseriiklike ühenduste lähtetasemed: Siseriiklik ja rahvusvaheline rongiühendus (kiirus, sagedus) on paranenud ja veomaht on kasvanud, sh on riigieelarve rahastuse toel avatud Tartu-Riia rongiliin (KLIM) (2024. aastal tegid reisijad rongiga 7 933 991 siseriiklikku reisi). Saaremaa ja mandri vaheline parvlaevaühendus on paranenud – veomaht on kasvanud (2024. a tehti Virtsu-Kuivastu liinil 17 112 reisi)
22.	2. Tegevus 21. Arendame reisijate vajadustele vastava multimodaalse liikuvusteenuse ja piletimüügisüsteemi. Lisaks REMile on vastutavateks märgitud KliM, TRAM ja Riigikantselei. Väljundmõõdikuks on Tallinna ja Harjumaa ühtne piletisüsteemi juurutamine. Ettepanek punkt tegevuskavast välja jätta või ümber sõnastada koos väljundmõõdikuga ning märkida vastutajaks üksnes REM. Täiendavalt on väljundmõõdiku all välja toodud MaaS X-tee prototüüpimine. Sellisese sõnastuses mõõdik on tegevuskavas ennatlik, sest tegemist ei ole LIVE keskkonnaga ning käesoleval hetkel puudub pikem nägemus.	Arvestatud Vastutajaks REM, kes on teada andnud, et vastav muudatus on juba töös. Väljundmõõdiku sõnastust muudetud, aluseks võetud transpordi ja liikuvuse arengukava sõnastus: Loodud on ühtne piletimüügisüsteem, kus samu piletitooteid/kanaleid on võimalik kasutada nii avalikel kui ka kommertsliinidel sõltumata transpordiliigist
23.	3. Tegevuste 20 ja 22 osas tuleks täiendavalt hinnata asjakohasust, kas ja milline on kokkupuutepunkt KliMi ja TRAMiga.	Selgitatud MKM teadmisel on Kliimaministeeriumil ja Transpordiametil suur roll ühistranspordi korraldamisel Eestis: Kliimaministeerium määrab transpordi strateegilise arengu, taristu, rahastamise ja vastutab rahvusvahelise ühistranspordi korralduse eest ning Transpordiamet vastutab siseriikliku ühistranspordi igapäevase ja operatiivse korraldamise eest. Tegevuse 20 (Uue numbriga 19: Loome või täiustame ühistranspordiliine suure turismihuviga sihtkohtadesse) osas näeme Kliimaministeeriumil ja Transpordiametil olulist kaastäitja

		rolli. Transpordiamet kui siseriikliku ühistranspordi korraldaja on meie hinnangul otsene vastutaja tegevusel 22 (uue numbriga 21: Võimaldame siseriiklikel laeva- ja rongiühendustel pikema pileti etteostuvõimaluse). TRAM tõstetud kaastäitjaks
24.	4. Tegevus 23: Töötame välja ja rakendame Eesti rattastrateegia 2040. Tegevuse sõnastus ning eesmärgid vajavad täpsustamist ning Rattastrateegia elluviimiskavaga kooskõlla viimist. Rattastrateegia ning sellele tuginev esimene elluviimiskava aastateks 2025–2029 on juba koostatud. Strateegia üldise väljatöötamise eest vastutas KLIM koostöös TRAMiga. Rattastrateegia elluviimiskavas on ette nähtud kaks vastavasuunalist tegevust: 1) Eesti EuroVelo marsruutide ajakohastamine (2025-2029); 2) Jalgrattaturismi marsruutide tähistamissüsteemi korrastamine, täiendamine, ajakohastamine ja kinnitamine (2025-2028). Nende tegevuste põhivastutaja on hetkel TRAM, partneritena on kaasatud MKM, KLIM, ELVL ning kohaliku omavalitsuste tasand. Üheks esimeseks sammuks nende tegevuste elluviimisel on rattaturismi koordinaatori rolli määratlemine ja vastutusjaotuse kokku leppimine asutuste tasandil, mis eeldatavasti hõlmab ka EISA kaasatust. Ühistranspordi teemade käsitlemisel on asjakohane lisada kaasvastutajaks ka REM.	Arvestatud Tegevuse sõnastust muudetud (Rakendame Eesti rattastrateegiat ning sellele tuginevat elluviimiskava aastateks 2025–2029) ning mõödikut täiendatud (Rattaturismi koordinaatori roll on määratletud, rattaturismi arendamise vastusjaotus on kokku lepitud.) Selgitame, et tegevuste juures, mis on seotud ühistranspordiga, on üldjuhul märgitud vastutavaks või kaasvastutajaks ka REM.
25.	5. Tegevus 33. Koostame lühiajaliste üüriteenuste uuringu tulemuste põhjal tegevuskava ja viime selle ellu. Tuleks arvestada tegevuse laialdasema ruumimõjuga asulate arengule ja eluasemevaldkonnale, KOVidele ja kogukondadele ning analüüsida seoseid koostatava üleriigilise planeeringuga ja KOVide olemasolevate ning ümberkujundatavate üldplaneeringutega. Tegevusse tuleks kaasata ka asjakohased KOVid. Näiteks, Tallinna linna arengusuundadel on väljapakutud tegevusele väga ulatuslik mõju. Tallinnal on äsja valminud "Tallinna tasukohase eluasemepoliitika arendamise võimaluste analüüs", https://uuringud.tallinn.ee/uuring/vaata/2025/Tallinna-tasukohase-eluasemepoliitikaarendamise-voimaluste-analuus.	Teadmiseks võetud Lühiajalise üüri turu teemadega tegelemisel kaasatakse vastavalt puutumusele nii teised ministriumid kui ka KOVid. Kaasatavate ring on laiem – ka nt erialaliidud, ametiasutused jt. Oleme teadlikud, et lisaks on taskukohaste eluasemete kava koostamas ka KLIM, millele lühiajaliste üüriteenuste uuringu tulemused saavad pakkuda täiendavat sisendit eluasemepoliitika kujundamise vaatest.
26.	6. Tegevus 54. Jätkame ettevõtjate ja sihtkohtade toetamist kestlikkuse märgiste taotlemisel ja keskkonnajuhtimisprogrammi dega liitumisel. Alates 2026. a sügisest ei ole EIS enam Green Key väljastav ega toetav asutus, mis omakorda mõjutab: 1) kestlikkusemärgiste taotlemise toetamist, st KLIM saab omalt poolt tagada turismisektorile majutusasutuste kestlikkusemärgisega seotud tegevused, sest ELi ökomärgise turismi kriteeriumid on hetkel suunatud majutusasutustele, mitte aga atraksioonidele ja muudele turismitegevustele. Kui antud tegevuse juures sõna "toetamise" all saab tõlgendada ka infopäevi, seminare, juhiseid, siis on sõnastus sobilik. Kui aga	Selgitud Tegevuses on toetamist käsitletud selle laiemas tähenduses, st hõlmatud on ka teadlikkuse tõstmine (nt koolitused jm). EIS ei hakka tõepoolest enam Green Key väljastav asutus olema, kuid toetamise (sh teatud rahalise toetamise) võimalused jäävad siiski alles. Arvestades eeltooduga ja sellega, et kestlikkus on oluline teema, siis

	mõeldakse rahalisi toetusmeetmeid, siis peaks EISi tegevuste osas olema selgus või sõnastust muuta. 2) Kestlikkusemäärgiste arvu. Kui Green Key süsteem muutub, siis see läheb tunduvalt kallimaks ja keerulisemaks. Praegu on 50 majutusasutust, kellel on võimalus tulla üle ELi ökomärgise skeemile ning teised aktraksioonid, konverentsikeskused jne peavad otsustama, kas Green Key tasub neile ära. Siht 100 kestlikkuse määrgist omavat või keskkonnajuhtimissüsteemi rakendavat turismiettevõtet tundub väga ambitsioonikas eesmärk. Eesmärki võiks muuta lähtuvalt Green Key muudatustega tekkinud olukorrast või panna vähemalt ootele kuniks on selge, milline roll kestlikkusemäärgiste edendamises hakkab olema EISil.	soovime jääda ambitsioonika eesmärgi juurde ning liikuda selle saavutamise suunas
27.	7. Tegevus 55. Toetame teenussektori energiatõhususe tõstmist. KLIMil ei ole sel perioodil vahendeid selliseks toetuseks.	Arvestatud. Tegevus tegevuskavast välja jäetud.
28.	8. Tegevus 56. Kohandame süsiniku- ja keskkonnajalajälje arvutamise mudelid turismisektorile ning soodustame nende kasutuselevõttu. Tegevuse elluviimise eest on vastutajaks märgitud KLIM, aga KLIM ei plaani tegevust ellu viia. KLIMil ei ole plaanis kohandada olemasolevat KHG ja keskkonnajalajälje hindamise tööriista turismisektorist lähtuvalt. KLIM on loonud tasuta mudeli, mida saavad asutused kasutada ja soovi korral enda jaoks sobivaks mugandada.	Arvestatud. KLIM vastutajate hulgast kustutatud
Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus		
29.	Järgmisel tegevuskavaperioodil on oluline tagada Eesti turismisektori senisest selgem strateegiline fookus, koostöövõrgustike laiem kaasatus ja võimestamine ning suure mõjuga arendus- ja turundusprojektide elluviimine . Rohkem tuleks rõhku panna innovatsioonile, näiteks tehisintellektil põhinevatele lahendustele ning uute tehnoloogiliste võimaluste asutuselevõttule turismisektoris.	Selgitatud. Innovatsioonile ning koostöövõrgustike kaasatusele ja võimestamisele suunatud tegevused on tegevuskavas olemas. Suure mõjuga turundusprojekte eraldi välja toodud küll ei ole, kuid siin säilib EIS-ile paindlikkus neid tegevuskava pika vaate raamistu piires ise kujundada. Dokumendis on fookust konkretiseeritud (iga tegevussuuna juures ning ülevaatlik tabel on leitav lk 4).
30.	Tegevuskavas EISi vastutusalasse kuuluvate tegevuste elluviimiseks on olemas valmisolek. Turismitegevuskavas nimetatud tootearenduse, ettevõtluskeskkonna ning turundustegevused on planeeritud kogu tegevuskava perioodiks ning neile ei ole võimalik määrata konkreetseid tähtaegu. Täpsema arendus- ja turundustegevuste plaani 2026. aastaks edastab EIS Majandusja Kommunikatsiooniministriumile kooskõlastamiseks novembris.	Teadmiseks võetud
31.	1. Soovitame täpsustada leheküljel 3 toodud mõõdiku „Turismi lisandväärtus, otsene ja kaudne	Arvestatud Mõõdiku selgitus lisatud lühidalt ka tegevuskavasse (viide nr 5): Turismi lisandväärtus (otsene ja kaudne mõju)

	mõju“ metoodikat ning lisada selgitus, kuidas jõutakse nelja aastaga ligikaudu ühe miljardi euro suuruse lisandväärtuse kasvuni. Tegevuskavas on viidatud nii „Majanduspoliitika pikk plaan 2035“ kui ka „Turismi pikk vaade 2025–2035“ metoodikale, kuid oluline on lisada mõõdiku selgitus ka tegevuskavasse.	on turismi satelliitkonto metoodikal põhinev makromõõdik, mis näitab turismiga seotud ettevõtete poolt Eesti majandusele loodavat uut majanduslikku väärtust (kasum, tööjõukulu, amortisatsioon ja enamik riigi maksutulu), arvestades nii sise- kui välis turistide kulutustest tulenevat otsest ning tarneahelate kaudu avalduvat kaudset mõju. Tegevuskavas seatud eesmärk – turismi lisandväärtuse ligikaudu ühe miljardi euro suurune kasv nelja aastaga – põhineb prognoosil, milles on arvesse võetud turismiettevõtete käibe kasv, kõrgema lisandväärtusega segmentide (eelkõige äriturism) mahukasv ja nende eelistatud arendamine, turistide suurem keskmine kulutus ja pikem peatumisaeg ning muu hulgas ka eeldatav hinnataseme tõus.
32.	2. Teeme ettepaneku korrigeerida leheküljel 15 toodud mõõdiku „Väljaspool Tallinna toimuvate ööbimiste osakaal“ sihttaset, et see oleks realistlikum. Aastaks 2029 seatud sihttase 53% – ei arvesta viimaste aastate arengutrendide, infrastruktuuri piirangute, hooajalisuse ega transpordiühenduste mõju. Soovitame viia sihttase vastavusse realistlike kasvuprognooside ja piirkondade tegelike võimalustega – senine väljaspool Tallinna ööbimiste osakaal on püsinud vahemikus 47–50%. Lisaks juhime tähelepanu strateegilisele vastuolule seatud mõõdikute vahel: ühelt poolt on eesmärgiks suurendada turismisektori lisandväärtust ning arendada äriturismi, mis keskendub peamiselt suurematele linnadele, teiselt poolt soovitakse tõsta oluliselt ööbimiste osakaalu väljaspool Tallinna.	Selgitatud. Selgitame, et Statistikaameti andmetel on enne pandeemiat (2015–2019) toimunud 52–53% kõikidest ööbimistest väljaspool Tallinna; 2024. aasta statistika järgi oli väljaspool Tallinna toimuvate ööbimiste osakaal 52%. Seega on tase olnud siiski valdavalt kõrgem kui 47–50%. Turismi tegevuskava 2026–2029 sihttase 53% 2029. aastaks tähendab, et 2024. aasta ligikaudselt 50% tasemelt liigutakse tagasi pandeemiaeelsele, Eestile juba iseloomulikule tasemele. Turismi pika vaate lisandväärtuse kasv peab tulema mitte ainult ööbimiste mahu suurenemisest vaid ka külastajate pikema peatumiste ja kulutuste kasvust. Regionaalset kasvu toetavad nii uued ja uuendatud majutus- ja külastusobjektid väljaspool Tallinna kui ka tegevuskavas kavandatud meetmed (nt sihtkohtade arendamine, regionaalne ja madalhooaja turundus, ligipääsetavuse parandamine). Käesoleval hetkel peame 53%

		sihttasel 2029. aastaks väljakutsuvaks, kuid realistlikuks. Strateegilise vastuolu osas selgitame, et Eesti turismi pikk vaade 2035 seabki mitu suurt eesmärki ja lõpuks seda, et loome väärtust kestlikult. Seega tulebki leida tasakaal.
33.	3. Tulenevalt EL direktiividest tulenevatest nõuete muudatustest ei ole EISil realistlik viia ellu arendustegevust 54. Ettepaneku muuta vastutajat ja keskkonna märgiste väljundmõõdikut : Nr: 54. Teema: Tootearendus; Tegevus: Ettevõtjate ja sihtkohtade toetamine kestlikkuse märgiste taotlemisel ja keskkonnajuhtimisprogrammidega liitumisel; Vastutajad: KLIM Kaasvastutaja/panustaja: Keskkonnainvesteeringute Keskus, Keskkonnaagentuur; Väljundmõõdik: Eestis on vähemalt 100 kestlikkuse märgist omavat või keskkonnajuhtimissüsteemi rakendavat turismiettevõtet	Selgitud EL direktiivist tulenevalt ei hakka EIS edaspidi tõepoolest enam GreenKeyd väljastama, kuid toetamise võimalused on alles. Tegevuses on toetamist käsitletud selle laiemas tähenduses, st hõlmatud on ka teadlikkuse tõstmine, nt koolitused jm. Lisaks on EIS-il olemas ka teatud rahalise toetamise võimalused (nii keskkonnamärgiste väljastajatele kui taotlejatele). Arvestades eeltooduga ja sellega, et kestlikkus on oluline teema, siis soovime jääda ambitsioonika eesmärgi juurde ning liikuda selle saavutamise suunas.
34.	4. Äriturismi osakaalu eesmärk (lisada lk) on aastaks 2029 tõsta 24,5%-ni. 2024. aastal langes ärituristide ööbimiste osakaal 20,5%-le. Üheks languse põhjuseks on ebatäpne majutusstatistika. Kuna tegevuskava fookus on suunatud eksporditulude suurendamiseks teeme ettepaneku kõikide tööreiside osakaalu mõõdik asendada välituristide tööreiside osakaalu mõõtmisega. Tulemuste täpsemaks mõõtmiseks tuleb koostöös Statistikaametiga parandada äriturismi statistika kvaliteeti. Vajalik on teha reisi eesmärgi märkimine majutuskardil kohustuslikuks (tegevus 44).	Arvestatud osaliselt. Turismi pika vaate 2025–2035 põhjal on äriturismi põhimeetriks <i>äriturismi osakaal kõikidest välituristide ööbimistest majutusettevõtetes</i> (Statistikaamet). 2023. aasta baastasemel oli see 23,3% ning pika vaate sihttaseme järgi peab osakaal 2035. aastaks suurenema 27%-ni. Tegevuskavas kasutame sama definitsiooni ning 24,5% sihttase aastaks 2029 on vahe-eesmärk pika vaate 2035. aasta sihti silmas pidades. 2024. aastal oli tööreiside osakaal (sise- ja välituristid kokku) 20,5% ning välituristidel eraldi 18%; 2025. aasta perioodil jaanuar–september on näha edasist langust. See kinnitab, et nii äriturism kui ka selle mõõtmine vajavad täiendavat tähelepanu, kuid ei anna praegu piisavat alust pika vaate eesmärgi või mõõdiku muutmiseks. Pika vaate mõõdikud on kavatsuslikult püstitatud stabiilsete ja fundamentaalsete indikaatoritena ning

		hoiame 24,5% sihttaseme 2029. aastaks ja 27% sihttaseme 2035. aastaks muutmata. Oleme nõus, et arvestades olulist fookust eksporditulude kasvule, on põhjendatud keskenduda ka välituristide tööreiside osakaalule. Täpsustame seetõttu tegevuskava sõnastust nii, et äriturismi osakaal tähistab välituristide tööreiside ööbimiste osakaalu kõikidest välituristide ööbimistest, ning lisame selle eraldi väljundmõõdikuna tegevuse „Turundame Eestit varasemast enam rahvusvaheliste konverentside ja korporatiivürituste sihtkohana“ alla. Äriturismi statistika kvaliteedi parandamine, sh reisi eesmärgi andmete parem kogumine, käsitletakse tegevuses 44 koostöös Statistikaameti ja sektoriga.
35.	5. Teeme ettepaneku lisada kolmanda samba esimeseks tegevuseks turismisklastri loomine ja selle kujundamine sektorite üleseks strateegiliseks partneriks. Soovitame luua turismiklaster, mille kaudu koondatakse võtmeosapooled – DMO-d, teenusepakkujad, turismiliidud, teadusasutused jmt. Turismiklaster suurendaks sektori innovatsioonivõimekust ning looks eeldused süsteemseks ja tulemuslikuks koostööks./.../	Mittearvestatud. Meieni ei ole jõudnud infot, et sektoris oleks kujunenud ühine valmisolek või selge vajadus eraldi klasteri loomiseks. Tegevuskavas on selle eesmärgiga seotud tegevused juba kaetud – erinevate teemade lõikes on kavandatud mitmeid koostööformaate (nt hariduse ja lühikese toidutarneahela teemadel). Lisaks toimub pidev infovahetus ja arutelu olemasolevates võrgustikes, sh näiteks turisminõukojas, ettevõtjate esindusorganisatsioonide ja ministeeriumi/EIS-i regulaarsetel kohtumistel ning turismihariduse ümarlaual. Praegu ei ole seetõttu näha vajadust täiendava klasterstruktuuri loomist eraldi tegevusena planeerida. Kui tulevikus kujuneb välja selge valmisolek ja huvi, saab seda teemat uuesti päevakorda võtta.
36.	6. Teeme ettepaneku seada äriturismi arendamine ja turundamine strateegiliseks fookusvaldkonnaks ning suurendada selle valdkonna eelarvet. Võimalusel tuleks vähemalt kahekordistada äriturismi arendus- ja turundustegevuste ning Eesti Konverentsibüroo sihtfinantseerimise eelarvet, keskendudes ärireisijate segmentidele, kõrgema	Arvestatud ja selgitatud Nõustume, et äriturismi turundamine peaks olema üheks oluliseks fookuseks ning turismi tegevuskava eelarve prognoos on selles osas paindlik ja võimaldab EIS-il

	lisandväärtusega teenuste arendamisele ning Eesti positsiooni tugevdamisele MICE segmendis. Samuti soovitame suurendada rahvusvaheliste konverentside korraldusõiguse programmi ja toetusmeetme eelarvet, et toetatud konverentside arv oleks vähemalt 60. Olulise mõjuga konverentside toetusmeede peab jätkuma ka 2029. aastat, kui lõpeb praegune struktuurivahendite periood. Ettepanek muuta tegevuste 2 ja 10 sõnastust: /.../	vahendeid tegevuse liigi piires ise suunata. Tegevuste sõnastusi muudetud. Tegevuse nr 3 (vana nr 2) sõnastust täiendatud: Jätkame rahvusvaheliste konverentside korraldusõiguse taotlemise programmi rakendamist, mille eesmärk on rahvusvaheliste konverentside Eestisse toomine. Vastutajaks: EKB ja EIS. Tegevuse nr 10 mõõdikut muudetud: Aastatel 2026-2028 toetatakse vähemalt 15 rahvusvahelist konverentsi aastas (ehk tegevuskava perioodil kokku 60)
37.	7. Ettepanek lisada ühe lipulaevaprojektina multifunktsionaalse konverentsikeskuse rajamine. Konverentsiturismi valdkonna konkurentsivõime tõstmiseks on kriitilise tähtsusega Tallinna konverentsikeskuse investearu realiseerimine, mis loob vajaliku taristu rahvusvaheliste konverentside korraldamiseks. Suurhallid ei sobi reeglina rahvusvaheliste konverentside korraldamiseks, sest ruumilahendused ja tehniline varustus on mõeldud pigem spordiüritusteks.	Arvestatud osaliselt. Sõnastused läbi räägitud Tallinna linnaga ning lisatud tegevuseks nr 2: Käivitame Tallinna Linnahalli arendamise rahvusvaheliseks kontserdi- ja konverentsikeskuseks, töötades välja ruumilise ja finantsmudeli ning alustades etapiviisilist elluviimist. Vastutaja: Tallinna linn ja ettevõtjad Mõõdik: Koostöös erasektoriga on leitud lahendus rahvusvahelise konverentsikeskuse rajamise küsimusele ning linnahalli rekonstrueerimine on ehitusetapina käivitatud. MKM ei ole nimetatud tegevuse eest vastutav, kuid panustab konverentsikeskuse rajamisse kaudsemalt, läbi ettevõtluskeskkonna parandamise, planeeringute jm menetluste efektiivsemaks muutmise. Lisaks panustavad MKM ja EIS keskuse edaspidisesse edukasse toimimisse. Seda läbi tegevuste, mis aitavad tuua Eestisse rohkem konverentse ja äriturismi.
38.	8. Lisaks tegevusele 13 „Rahvusvaheliste spordi- ja kultuurisündmuste toetuste mõju analüüs“ peame oluliseks nimetada tegevuskavas ka sihtturgude uuringud ning konverentsidelegaadi ja välisküllastajate piiriuuringu läbiviimise, kuna need annavad tegevuskava seireks olulise sisendi.	Arvestatud ja selgitatud. Nimetatud uuringute läbiviimine on tuletatav turismi pikast vaatest ning tegevuskavast, kuid selguse mõttes lisasime uuringute läbiviimise ka tegevuskavasse tegevusi sissejuhatavas teksti lk 5 sellises sõnastuses:

		Lisaks tegevuskavas väljatoodud tegevustele, teeb EIS ja MKM ka muid turismi pika vaate ja tegevuskava rakendamise valguses vajalikke tegevusi, mis on nimetatud dokumentidest tuletatavad, näiteks EIS-i sihtturgude uuringud ning konverentsidelegaadi ja välisküllastajate piiriuuringu läbiviimine, mis annavad tegevuskava seireks olulise sisendi.
39.	9. Lisada tegevusele 5 „Turundame Eestit kui loodus-, kultuuri, äri- ja toidu reisisihtkoht a ajakohaste sõnumitega“ väljundmõõdik 2029. aastaks rahvusvaheliste meediakajastuste arv 1200 ja ulatus 620 miljonit.	Arvestatud osaliselt. Väljundmõõdikut täiendatud rahvusvaheliste meediakajastuste arvu ja ulatusega, kuid kuivõrd pakutud tase – 1200 miljonit ja 620 miljonit – oli 2024. aasta tase ning eesmärk on siiski liikuda kasvu suunas (igal aastal eelmisega võrreldes suurem kajastuste arv ja ulatus), siis on väljundmõõdikuks märgitud, et 2029. aastal peaks rahvusvaheliste meediakajastuste arv olema 1500 miljonit ja ulatus 700 miljonit.
40.	10. Lisada tegevustele 7 „Turismi B2B müügiedendustegevused sihtturgudel ja 49 „Turismisektori tööprotsesside digitaliseerimise ja automatiseerimise toetamine“ mõõdik „Rahulolu EISi teenustega“ skaalal 1–5 vähemalt 4.	Selgitatud. Turismi pika vaate ja selle alla koostatava tegevuskava mõõdikute süsteem keskendub tegevuste tulemuste ja mõju hindamisele, nt turismi lisandväärtus, ööbimiste osakaal, kestlikkuse näitajad. Rahulolu EIS-i teenustega on pigem teenuse kvaliteedi mõõdik, mis ei ole otseselt seotud kavandatud tegevuste eesmärkide saavutamise. EIS-i teenuste kvaliteedi hindamine on kindlasti oluline, kuid seda saab teha eraldi seire- või kvaliteedihindamise raames, mitte tegevuskava põhitegevuste mõõdikuna.
41.	11. Soovime täiendada tegevuse 15 kirjeldust järgmiselt: Jätkame VisitEstonia/PuhkaEestis turismiinfosüsteemi arendamist, et suurendada Eesti turismiettevõtete rahvusvahelist nähtavust, integreerida infosüsteem erinevate rakenduste ja platvormidega ning luua ettevõtjatele lisandväärtust oma äri arendamiseks ja väliturundustegevusteks.	Arvestatud. Tegevuse nr 14 (vana nr 15) sõnastust muudetud vastavalt.
Eesti Linnade ja Valdade Liit (Tartu Linnavalitsuse ettepanekud, mida ka ELVL toetab)		
42.	/.../ Seetõttu teeb Tartu Linnavalitsus ettepaneku, et turismitegevuskavas rõhutatakse regionaalsete lennuühenduste	Arvestatud

	rolli kui olulist tööriista turismipoliitika ja regionaalarengu eesmärkide saavutamisel. Tartu lennuliin toetab otseselt Eesti turismi pika vaate sihti, hajutada välisturiste pealinnast väljapoole, tugevdada piirkondade konkurentsivõimet ning soodustada tasakaalustatud ja kestlikku arengut“.	Tegevuskavasse lisatud tegevus nr 32: Jätkame Tartu lennuühenduste hoidmise toetamist riigieelarvest. Mõõdikuks on ööbimiste osakaal väljaspool Tallinna aastal 2029 53% (baastase 2023. aastal oli 52%)
Eesti Hotellide ja Restoranide Liit		
43.	Esmalt tunnustus tehtud suure töö eest, paljud nelja-aastased eesmärgid on ülihästi sõnastatud ja üldine formaat on väga head.	Teadmiseks võetud
44.	Kas tegevuste kavandamisel on hinnatud nende panust lisandväärtuse kasvu eesmärki, määratletud peamised tooted/teenused ja sihtrühmad piirkonniti ning kasutatud (või kavandatud) mõju arvutusmodelit?	Selgitatud. Tegevuste kavandamisel on hinnatud nende eeldatavat panust turismi lisandväärtuse kasvu, tuginedes MKM-i, EIS-i ja teiste turismiökosüsteemi osapoolte eksperthinnangutele ning MKM-i tehtud arvutustele, mis on tegevuste lõikes erineva detailsusega, kuna mitmete tegevuste mõju lisandväärtusele on ülimalt keeruline kvantitatiivselt hinnata. Tegevuskava seab riiklikul tasandil fookusesse kõrgema lisandväärtusega turismitooted (loodus-, sündmus-, äri- ja toiduturism), samas on peamiste toodete/teenuste ja sihtrühmade täpsem määratlemine piirkonniti eelkõige DMO-de ja teiste regionaalsete partnerite strateegiate ja tegevuste ülesanne
45.	Veidi ebaselgeks jääb, mis on fookuses, sest erinevad variandid käivad dokumendist läbi: - o lisandväärtusega (loodus, sündmused, toit, äriturism) turismitooted - o Eesti kui turismi sihtkoha ja sündmuste ning äriturismi nutikas ja andmepõhine turundus - o turundame Eestit kui loodus-, kultuuri, äri- ja toidu reisisihtkohta ajakohaste sõnumitega - o jätkame võimalusel ka teiste valdkondade turundamist, nt heaolu- ja atraktsiooniturism	Arvestatud ja fookust täpsustatud. Fookused on dokumendis välja toodud viie tegevussuuna lõikes: 1. Äri-, toidu-, kultuuri- ja loodusturismi toodete arendamine, turundamine ja toetamine 2. Uute ja sagedasemate otselendude saamine ning digiühenduste parandamine. 3. DMOde koostöö, mis toetab ettevõtjaid kohalike teenuste arendamisel ja digikanalites kättesaadavamaks tegemisel, eesmärgiga suurendada piirkonna turismi lisandväärtust. 4. Turismihariduse parandamine, turismialase regulatsiooni kordategemine ja

		lihtsustamine ning varimajandusega tegelemine. 5. Turismisektori innovatsiooni, digitaliseerimise ja automatiseerimise toetamine, andmete parem kättesaadavus ning toidu tarneahela probleemide lahendamine.
46.	Läbivalt on tegevuste vastutajad ebaselged, tihti mitu vastutajat või ilmselge riigi tegevuse osas vastutajaks on pandud ettevõtjad; pole selge, et kui vastutajad liidud, kas siis ka selleks eelarve ette nähtud, need peavad olema kooskõlas. Teeme ettepaneku, et ühe tegevuse puhul saab olla 1 peavastutaja, teised on kaasvastutajad. Palume selgitada, kuidas kujuneb eelarve, kui vastutaja pole MKM, EIS või mõni teine riiklik asutus?	Arvestatud ja selgitatud. Läbivalt on tegevuste eest märgitud üks peavastutaja (ja ülejäänud kaasvastutajad), välja arvatud juhul, kui tegevuse iseloomust tulenevalt on asjakohane märkida mitu vastutajat. Selgitame, et juhul, kui vastutaja ei ole MKM, EIS või mõni teine riiklik asutus, siis nende eelarve täpsem kujunemine ei ole teada. Dokumendis on nende osas välja toodud sellised tegevused, mille osas on neil eeldatavasti loomulik ärihuvi. Ettevõtjate vastutus seisneb näiteks omaenda toodete ja teenuste arendamises (tegevus nr 4), omaenda töökeskkonna atraktiivsemaks tegemises (tegevus nr 37) jm taolises.
47.	Tegevussamas 1 Punkt nr 1 - "Rajame rahvusvahelisele nõudlusele vastava multifunktsionaalse suurürituste hoone" osas on meil kommentaar, et tegevuskavasse tuleks kindlasti lisada multifunktsionaalse konverentsikeskuse rajamine Tallinnasse. Me ei saavuta Turismi pika vaate lõppeesmärki, kui järgmeva 4. a jooksul selles osas midagi ette ei võeta. Eesti vajab konverentside, korporatiivsündmuste ja muude äriürituste arvu ja välisdelegaatide arvu kasvatamiseks spetsiaalselt nende ürituste vajadustest lähtuvalt disainitud multifunktsionaalset konverentside, suurürituste ja messide keskust. Kultuuri- ja spordisündmuste hallid ei sobi enamasti rahvusvahelisel tasandil konverentside korraldamiseks kuna tulenevalt oma põhifunktsioonist (spordiüritused) ei ole pakkuda sobivat ruumiprogrammi, ruumide sisustust, varustust ning konverentsideks vajalike lahenduste rajamine on korraldajatele kallid. Eesti konkureerib sihtkohtadega, kus sellised keskused on olemas nii pealinnades kui mujal. Meil ei ole võimalik olla rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline konverentside ja ärisündmuste sihtkoht ning turismitegevuskava eesmärgi täita ilma sellise keskuseta. Vastutaja on kas MKM või Tallinna LV või EIS. Multifunktsionaalne kultuuri- ja spordisündmuste halli, mis võimaldaks korraldada eri tüüpi rahvusvahelisi	Arvestatud. Lisatud tegevus nr 2: Käivitame Tallinna Linnahalli arendamise rahvusvaheliseks kontserdi- ja konverentsikeskuseks, töötades välja ruumilise ja finantsmudeli ning alustades etapiviisilist elluviimist. Vastutaja: Tallinna linn ja ettevõtjad. Väljundmõõdik: Koostöös erasektoriga on leitud lahendus rahvusvahelise konverentsikeskuse rajamise küsimusele ning linnahalli rekonstrueerimine on ehitusetapina käivitatud.

	spordisündmusi ja kultuuriüritusi ning suurendaks välisküllastajate ööbimiste arvu, peame samuti oluliseks, aga see ei asenda konverentsikeskust.	
48.	EHRLile on väga oluline teema kohaliku toidu jõudmine restoranidesse ja seetõttu teeme ettepaneku sõnastada konkreetset eraldi tegevusena: Tugevdada kohaliku toidu tarneahelat kui Eesti toidujulgeoleku ja turismi konkurentsivõime alust, vastutaja REM, kaasvastutajad ettevõtjad, EHRL, Külalislahkuse Klaster, Näiteks võiks olla eesmärk: Valminud on platvormi ja logistikamudel, mis ühendab tootjad, restoranid ja tarnijad ning võimaldab kuluefektiivset, läbipaistvat ja kvaliteetset kohaliku toidu liikumist. Või kaaluda pilootprojekti läbiviimist mõne olulise eesti tooraine osas, näiteks kala.	Selgitatud. Tegevuse sõnastus on kujunenud koostöös REM-iga, kes on nõustunud tegevuse enda kanda võtma just sellisel kujul: Leiame lahendused, kuidas jõuda lühikese/toimiva toidu tarneahelani. Väljundmõõdikut on täiendatud: Koostöö lühikese/toimiva toidu tarneahela loomise nimel on käimas. Perioodi 2023–2027 lühikeste tarneahelate või kohalike turgude kaudu põllumajandustoodete ja toidu turustamisvõimaluste arendamise toetust on rakendatud. Mõõdik on küll mõnevõrra üldine, aga jätab teatud paindlikkuse lahenduste leidmisel ja võimaldab ka näiteks logistikamudeli piloteerimist juhul, kui koostöö käigus selleni jõutakse.
49.	Paljudes tegevustes on vastutajad ettevõtjad, nt 4,16, 17, 26, 37 jne - millised ressursid selleks ette nähakse MKM-EIS poolt?	Selgitatud. Ettevõtjate vastutus seisneb eelkõige omaenda toodete ja teenuste arendamises, mille vastu peaks ettevõtjatel olema loomulik äriiline huvi. Nende tegevuste jaoks ei ole MKM ega EIS eraldi rahalisi vahendeid planeerinud, kuna tegemist on ettevõtjate loomuliku panusega turismisektori arengusse. Ettevõtjate kaasamine vastutajate või kaasvastutajatena aitab näidata tervikpilti ning rõhutab, et soovitud kasvu saavutamine eeldab panust kõigilt sektoriosalistelt. Vastutajate ja kaasvastutajate loogikat oleme tegevuskavas siiski korrastanud: seal, kus võimalik, oleme jätnud vaid ühe vastutaja ning ülejäänud on kaasvastutajad; ettevõtjate vastutus on jäetud vaid nende tegevuste juurde, kus tõepoolest on ettevõtjatel kandev/oluline roll. Näiteks omaenda toodete arendamine, töökeskkonna paremaks uutmise jm.

50.	Tegevus 16 eesmärk, et 65% teenustest oleks reaalajas online-broneeritavad, on iseenesest õige ja toetab Eesti välisuruvõimekust, kuid pole arusaadav, mis see tegelikult on, Eesti booking.com? Kas see on vajalik?	Selgitame, et siin ei ole mõeldud uue broneerimissüsteemi loomist, vaid seda, et PuhkaEestis/VisitEstonia andmebaasis olevatest teenustest 65% on broneeritav nende teenuste pakkujate valitud kanalites, olgu selleks siis nende enda veebileht, booking.com, dinnerbooking vms.
51.	Punkt 25 ütleb: Viime läbi sotsiaalmajanduslikku mõjuanalüüsi parvlaevade tasumõju kohta muu hulgas ettevõtlusvabadusele ja turismile, et tagada tasude vastavus seadusele ning turuolukorrale ja selle tähtaeg on 2029? Saarte turismiettevõtluse konkurentsivõime tagamiseks on ääretult oluline, et mõjuanalüüs saab tehtud kiirest. Parvlaevauhendust ja selle hinnapoliitika on suursaarte turismiarendust kõige enam takistav tegur, eriti kahetsusväärne on, et pole olnud võimalik teha turundusalast koostööd	Arvestatud Mõeldikud täiendatud selliselt, et parvlaevade ülevaetuste mõju ettevõtlusele ja turismile peab olema hinnatud 2026. a.
52.	Tegevus nr 27 peaks olema EIS ka vastutaja (ligipääsetavus)	Arvestatud. EIS on märgitud vastutajaks
53.	Tegevus nr 29 Mainitud peaks olema kuidas, milliste tööriistadega riik toetab turistide jõudmist väljapoole Tallinnat. Milline on sihitud turundus regionaalsetele võimalustele?	Selgitatud. Turistide jõudmist väljapoole Tallinnat toetab terve kolmas samm, aga tegelikult ka teised tegevused. Eelkõige DMO-de kaasrahastamine ja koostöötegevused nendega, tootearenduse toetamise tegevused, digitaliseerimise toetamise tegevused, koostöö transpordivaldkonnaga jne.
54.	Tegevus nr 30: Arendame süsteemselt ettevõtlikkust, ettevõtlusteadlikkust, ärimudeleid, müügivõimekust ja külalislahkust, põhifookusega väljapool Tallinna - peavastutaja peaks olema ka EIS ja Maakondlikud arenduskeskused	Selgitatud. Maakondlikud Arenduskeskused kaasvastutaja rollis, kuivõrd nende osa on eelkõige ettevõtlusteadlikkuse tõstmine. EIS ei sobi selle tegevuse vastutajaks, kuna tegevuse fookus on ettevõtlikkuse, ärimudelite ja müügivõimekuse arendamisel kohalikul tasandil ja seda saavad kõige vahetumalt paremini teha just Maakondlikud Arenduskeskused ja DMOd (mõlemad kaasvastutajad).
55.	Tegevuses 33 „Koostame lühiajaliste üüriteenuste uuringu tulemuste põhjal tegevuskava ja viime selle ellu“ puudu kaasvastutajatena turismiliidud, DMOd, Eesti Korteriühistute Liit, kas neid ei kaasata?	Selgitatud. Lühiajalise üüri turu teemadega tegelemisel kaasatakse erinevad osapooled vastavalt puutumusele, sh ka liidud, teised ministriumid, KOVID jt. Kõik kaasatavad osapooled ei ole aga seetõttu tegevuse elluviimise eest

		kaasvastutavad, st neile ei ole vajalik määrata kaasvastutuse ülesandeid.
56.	Tegevus nr 38: Jätkame turismihariduse hetkeolukorra ja arengusuundade seiramist ning turismihariduse arendamiseks turismihariduse ümarlaua korraldamist vähemalt kord aastas - 1 kord aastas ei täida ümarlaua funktsiooni	Arvestatud. Tegevust muudetud – ümarlaua korraldamine peaks toimuma vähemalt kahel korral aastas.
57.	Tegevus 49 „Jätkame turismisektori tööprotsesside digitaliseerimise ja automatiseerimise toetamist – toetame tarkvaradega liitumist, liidestamist ja juurutamist, teenuste online-broneeritavust, tõstame teadlikkust digitaliseerimisest nõustamise ja mentorteenuste abil“ abikõlblikud taotlejad võiksid olla ka erialaliidud	Mittearvestatud. Tegevuskava on strateegiline dokument, mis ei määratle toetuse detaile. Detailid, sh taotlejate ring, sätestatakse rakendusaktides ja toetuse tingimustes. Seal on võimalik kaaluda erialaliitude kaasamist, kuid arvestades sellega, et tegemist on eelkõige ressursihaldustarkvaradega seonduva toetusega ning meile teadaolevalt erialaliidud ei halda selliseid operatiivseid ressursse ega tööprotsesse, mille digitaliseerimist see meede toetab, siis nende lisamine taotlejana ei pruugi eesmärgipärane olla.
58.	Tegevus nr 56 „Kohandame süsiniku- ja keskkonnajalajälje arvutamise mudelid turismisektorile ning soodustame nende kasutuselevõttu“ vastutajad peaks olema KLIM, mitte sektor	Selgitatud. Tegevus tegevuskavast välja jäetud, kuna süsiniku- ja keskkonnajalajälje mudelite kohandamine on pigem tehniline ja spetsiifiline teema, mis ei sobi tegevuskavasse. Teema jääb siiski oluliseks suunaks, mida saab edendada taustal üldiste kestlikkuse tegevuste ja koostöö kaudu.
MTÜ Eesti Konverentsibüroo		
59.	Tegevussamas 1 Punkt nr 1 - "Rajame rahvusvahelisele nõudlusele vastava multifunktsionaalse suurürituste hoone" Tegevuskavasse tuleks kindlasti lisada multifunktsionaalse konverentsikeskuse rajamine Tallinnasse. Eesti vajab konverentside, korporatiivsündmuste ja muude äriürituste arvu ja välisdelegaatide arvu kasvatamiseks spetsiaalselt nende ürituste vajadustest lähtuvalt disainitud multifunktsionaalset konverentside, suurürituste ja messide keskust. Suurhall ei ole konverentsikeskus. Kultuuri- ja spordisündmuste hallid ei sobi enamasti rahvusvahelisel tasandil konverentside korraldamiseks kuna tulenevalt oma põhifunktsioonist (spordiüritused) ei ole pakkuda sobivat ruumiprogrammi, ruumide sisustust, varustust ning konverentsideks vajalike lahenduste rajamine on korraldajatele kallid.	Arvestatud osaliselt. Lisatud tegevus nr 2: Käivitame Tallinna Linnahalli arendamise rahvusvaheliseks kontserdi- ja konverentsikeskuseks, töötades välja ruumilise ja finantsmudeli ning alustades etapiviisilist elluviimist. Vastutaja: Tallinna linn ja ettevõtjad. Väljundmõõdik: Koostöös erasektoriga on leitud lahendus rahvusvahelise konverentsikeskuse rajamise küsimusele ning linnahalli rekonstrueerimine on ehitusetapina käivitatud.

	Eesti konkureerib sihtkohtadega kus sellised keskused on olemas nii pealinnades kui mujal. Meil ei ole võimalik olla rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline konverentside ja ärisündmuste sihtkoht ning turismitegevuskava eesmärgke täita ilma sellise keskuseta. Multifunktsionaalne kultuuri- ja spordisündmuste halli, mis võimaldaks korraldada eri tüüpi rahvusvahelisi spordisündmusi ja kultuuriüritusi ning suurendaks välisküllastajate ööbimiste arvu, peame samuti oluliseks, aga see ei asenda konverentsikeskust. Vastutajad peaksid selle teema juures olema MKM ja EIS. EKB poolt oleme igati valmis kaasa aitama valdkonna info, näidete, parimate praktikate ja kontaktidega parima funktsionaalsuse ja lahenduste planeerimiseks.	MKM ei ole nimetatud tegevuse eest vastutav, kuid panustab konverentsikeskuse rajamisse kaudsemalt, läbi ettevõtluskeskkonna parandamise, planeeringute jm menetluste efektiivsemaks muutmise. Lisaks panustavad MKM ja EIS keskuse edaspidisesse edukasse toimimisse läbi tegevuste, mis aitavad tuua Eestisse rohkem konverentse ja äriturismi.
60.	Punkt 2 - "Jätkame rahvusvaheliste konverentside korraldajate aitamist korraldusõiguse taotlemisel" Aitamine peaks olema täpsemalt sisustatud. EKB kannab hea meelega jätkuvalt juhtivat rolli korraldajate aitamisel korraldusõiguse taotlemisel. See tegevus vajab aga kindlasti korraldusõiguse taotlemise programmi jätkumist ja selleks vajalike rahaliste ressursside olemasolu riigi poolt. Hetkel ei ole eelarve poolt välja toodud. Mõõdikuna toodud ICCA edetabeli positsiooni 42. koha saavutamist peame ebarealistlikuks ilma konverentsikeskuse olemasoluta.	Arvestatud. Sõnastust täpsustatud (ja nüüd on tegevus nr 3): Jätkame rahvusvaheliste konverentside korraldusõiguse taotlemise programmi rakendamist, mille eesmärk on rahvusvaheliste konverentside Eestisse toomine (näiteks tutvustusmaterjalide koostamise, korraldusõiguse taotlemiseks konverentsil osalemise ja kohavaatluse kulude katmist). Konverentsikeskuse rajamisega seonduv tegevus samuti lisatud (vt eelmise ettepaneku selgitust).
61.	Punkt 6 - "Turundame Eestit varasemast enam rahvusvaheliste konverentside ja korporatiivürituste sihtkohana" See on ülioluline tegevus äriturismi kasvatamiseks ja tegevuskava eesmärkide saavutamiseks. Kas selleks on ette nähtud ka rahaliste vahendite kasv eelarve jaotumise lõikes, vajalike kompetentside olemasolu EIS'i struktuuris, EKB sihtfinantseeringu jätkumine ja võimalik kasv? EKB poolt kinnitame valmisolekut olla kaastäitja ja partner tegevuste elluviimisel.	Selgitame, et tegevuskavas ei ole konkreetsete tegevuste eelarveid välja toodud. Eelarve prognoosis on jaotus tegevuse liikide lõikes ning EIS-ile säilib teatud paindlikkus vahendeid suunata. Kuivõrd äriturism on üks olulistest fookustest, siis on võimalik suunata rohkem ressursse sellega seotud tegevustele.
62.	Punkt 10 - "Jätkame suure välisosalejate arvuga mitmepäevaste rahvusvaheliste konverentside toetamist" Väljundmõõdik "aastatel 2026-2028 toetatakse vähemalt 10 rahvusvahelist konverentsi aastas" on liiga madal. See tegevus vajaks suuremat eelarvet ja toetusmeetme paindlikumaks muutmist, et toetada suuremat arvu rahvusvahelisi konverentse.	Arvestatud. Väljundmõõdikus eesmärki tõstetud 10 pealt 15 peale: „Aastatel 2026-2028 toetatakse vähemalt 15 rahvusvahelist konverentsi aastas (2025. a toetatakse 15 konverentsi aastas)“
63.	Punkt 13 - "Analüüsime, milline on rahvusvaheliste spordi- ja kultuurisündmuste toetuste mõju, tagamaks vahendite teadlikku suunamist"	Selgitame, et tegevus nr 13 "Analüüsime, milline on rahvusvaheliste spordi- ja

	Andmete kogumisele ja kättesaadavusele on oluline pöörata senisest enam tähelepanu ning planeerida see selgesõnaliselt tegevuskava osana, sh. äriturismi spetsiifiliste andmete kogumise vajalikkuse (mis konverentsid, osalejad, kulutused) võiks tegevuskavasse sisse kirjutada. Sarnaselt spordi- ja kultuurisündmustele on ka rahvusvaheliste konverentside delegaatide ja korraldajate uuringu jätkumine ja regulaarne läbiviimine samuti vajalik. Sarnaselt varasematele uuringutele võiks läbivijaks olla EIS ning EKB on valmis jätkuvalt olema koostööpartner.	kultuurisündmuste toetuste mõju, tagamaks vahendite teadlikku suunamist” on tegevuskavast välja jäetud, kuna toetuste mõju analüüs on metoodiline ja detailne ülesanne, mis ei kuulu strateegilise tegevuskava tasandile. See analüüs on pigem protsess, mida saab teha taustal. Tegevuskava sisaldab erinevaid andmete kogumisele ja kättesaadavusele suunatud tegevusi. Äriturismi spetsiifiliste andmete kättesaadavust (mis konverentsid, osalejad, kulutused) saame analüüsida Eesti turismiandmeruumi loomise raames – tegevus nr 51. Konverentsidelegaadi ja välisküllastajate piiriuuringu läbiviimine on tuletatav turismi pika vaate 2035 dokumendist ning tegevuskavast üldiselt, kuid selguse mõttes on lisatud tegevuskavasse lk 5 (sissejuhatavas teksti).
64.	Tegevuskava on 33lk pikk > võiks olla 10-15lk, et oleks lugejasõbralik. Välja saaks võtta kõik “uurime” stiilis punktid.	Arvestatud. Tegevuskava küll poole lühemaks teha ei õnnestunud, kuid sellest on välja jäetud mitmed „uurime“ stiilis tegevused, nt tegevus nr 13 „Analüüsime, milline on rahvusvaheliste spordi- ja kultuurisündmuste toetuste mõju, tagamaks vahendite teadlikku suunamist”, aga ka tehnilisemat laadi tegevused, nt keskkonnajalajälje arvutamisele suunatud tegevus jm taustal toimuvad tegevused või kattuvused. Näiteks on erinevad toidutarneahelaga seonduvad tegevused kokku tõstetud, tegevus nr 57 „Seirame turismiobjektide külastatavust ja rakendame küllastajate haldamise ja hajutamise meetodeid ning vajadusel määrame taluvuslaved loodus- ja kultuuripärandi säilitamiseks, korraldame turismi rahvusparkides“ välja jäetud jm.

65.	Suuri ja kandvaid muudatusi tegevuskava ei sisalda - peaksime hüppama miljardi võrra lisandväärtuses 4 aastaga (26-29), mis tähendab 10+% aastas kasvu. See on päris korralik. Eeldusel, et inflatsiooni ei ole või on see pigem väike (praegused prognoosid), siis kust see kasv peaks tulema?	Selgitame, et olulise tegevusena on lisatud tegevus nr 2, mis käivitab konverentsikeskuse rajamise ja millel on oluline mõju lisandväärtuse kasvule.
67.	Tegevuste vastutajatena tuleks välja tuua Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium või EASi ja KredExi ühendasutus (EIS) kui turismivaldkonna eestvedajad riigi tasandil; teised organisatsioonid saavad olla kaastäitjad.	Selgitame, et MKM vastutab tegevuskava elluviimise eest ning üks peamisi elluviijaid on Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus (EIS). Samas turismiarengu ja kasvu saavutamiseks on vajalik kõigi osapoolte panus. Seetõttu on tegevuskavas välja toodud ka need tegevused, mille eest vastutavad teised riigiasutused, ettevõtjad, erialaliidud ja muud organisatsioonid, et tagada koostöö ja terviklik lähenemine. Need on sellised tegevused, mida saavadki ellu viia just need samad organisatsioonid, mitte MKM või EIS.
68.	Mõõdikuid, millele ei osata panna numbrit külge (nt elanike rahuolu), võiks jätta välja	Selgitame, et vastav mõõdik on tulnud turismi pika vaate 2035 dokumendist ja selle sisustamine on planeeritud 2025–2026. Plaan on liita see Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumi kohalike elanike rahuoluküsitlusse, mida viiakse läbi iga kahe aasta tagant, järgmisel korral 2026. aastal.
69.	"Suurimad soovitud muutused: toimiv sektoriülene koostöö ja digitaliseeritud külastajateekond ning uued ärimudelid" > see lause on sisult ja vormilt arusaamatu. Leiame, et turismisektor teeb küllalt head koostööd ja suurimat muutust ei ole kindlasti vaja koostöös kui sellises.	Arvestatud. Soovitud muutuste sõnastust (lk 4) muudetud. Uus sõnastus: juba toimiv sektoriülene koostöö muutub veel tihedamaks ja eesmärgipärasemaks – keskendume kõrgema lisandväärtusega turistide Eestisse toomisele, panustame senisest enam uute rahvusvaheliste ühenduste loomisesse ning arendame külastajateekonna digitaliseerimist ja uusi ärimodeleid.
70.	Eesmärk 2 - transpordiühendused > soovitud tulemus on 65% turismiteenustest on reaalajas broneeritav. Leiame, et eesmärk peaks olema otseliinide arv, sagedus jms näitaja	Selgitatud. Ühenduvuste eesmärk eeldab nii paremaid transpordi kui ka digiühendusi. Seetõttu mõeldame uute lennuliinide kõrval ka teenuste <i>online</i> -broneeritavust. Tegevuskavas on fookused ja soovitud tulemused siiski täpsustatud ja selgemini välja toodud. Tegevussuuna

		nr 2 puhul on fookuses uute ja sagedasemate otselendude saamine ning digiühenduste parandamine, et varasemast rohkem turismiteenuseid saaks reaalajas online-broneerida (lk 11).
71.	Eesmärk 5 - investeringud immateriaalsetesse varadesse on kahekordistunud > praegu on see 1,3 mln eurot. Kas see päriselt saab olla nii väike?	Selgitame, et arvutustes on arvesse võetud investeringud immateriaalsetesse põhivaradesse majutuses, toitlustuses ja reisikorralduses. Andmed on Statistikaameti tabelist EM001. Reisikorralduse puhul arvestame tegevusalaga „Reisibüroode ja reisikorraldajate tegevus“, mitte „Reisibüroode ja reisikorraldajate tegevus, reserveerimine ning sellega seotud tegevus“. Arvutame viimase viie aasta keskmist. Kontrollisime andmeid ning 1,3 mln eurot on õige.
72.	“Kestlikkuse lõimimisele avaliku sektori protsessidesse – nt ürituste korraldamisel ning toitlustus- ja majutusteenuste hangetes” > Keeruliselt sõnastatud. Kas vajalik eraldi välja tuua? Saanud täna standardiks?	Arvestatud ja selgitatud. Lk 26 on sissejuhatavat teksti oluliselt lühemaks muudetud. Sissejuhatavat selgitust täielikult välja ei jätnud, kuna see tuleneb turismi pika vaate 2035 dokumendist ning on vajalik, et luua kontekst ja tagada arusaamine valitud tegevuste loogikast. See aitab mõista, miks just need suunad ja tegevused on prioriteetsed ning kuidas need toetavad pikaajalisi strateegilisi eesmärke.
73.	"VisitEstonia andmebaasis reaalajas online-broneeritavate teenuste osakaal" - mida see täpsemalt tähendab ja kuidas 37% mõõdetud on? Leiame, et ei peaks riiklikult looma konkurenti booking.com'ile või kuidas see on mõeldud?	Selgitame, et siin ei ole mõeldud uue broneerimissüsteemi loomist, vaid seda, et PuhkaEestis/VisitEstonia andmebaasis olevatest teenustest 65% on broneeritav nende teenuste pakkujate valitud kanalites, olgu selleks siis nende enda veebileht, booking.com, dinnerbooking vms.
74.	Mainitud peaks olema kuidas, milliste tööriistadega riik toetab turistide jõudmist väljapoole Tallinnat. Milline on sihitud turundus regionaalsetele võimalustele?	Selgitatud. Turistide jõudmist väljapoole Tallinnat toetab terve kolmas tegevussuund, aga tegelikult ka teised tegevused. Eelkõige DMO-de kaasrahastamine ja koostöötegevused nendega, tootearenduse toetamise tegevused, digitaliseerimise toetamise tegevused, koostöö transpordivaldkonnaga jne.

75.	Siseriikliku transpordi all on oluline kõigi eri liikide arendamine eesmärgiga hajutada turiste üle Eesti.	Selgitatud. Nõustume, et kõikide transpordiliikide arendamine aitaks tegevuskava eesmärkidele kaasa. Transpordiga seonduvate tegevuste eest vastavad aga teised ministeeriumid ning tegevuskavasse lisatavad tegevused sõltuvad teiste ministeeriumide valmisolekust nendesse tegevustesse panustada.
76.	Võiks ette näha ettevõtete turundustoetuse välisturgudel tegutsemiseks. Jah, ei taheta ressursse killustada, aga see oleks ettevõtete poolt oodatud tugi ja nad ise ka valmis turundusse panustama, lihtsalt ei ole nii palju eelarvet.	Praeguse tegevuskavaga ressursse selliselt ei suuna, kuid järgmise perioodi tegevuskava juures on võimalik seda uuesti kaaluda.
Eesti Turism- ja Reisifirmade Liit (ETFL) (ja TÜ Pärnu Kolledž)		
77.	Hetkel on riiklik seisukoht turismisektori toimimise osas ETFLi liikmetele ebaselge, mistõttu kogu tegevuskava ja selle rahastus on meie liikmete hinnangul küsimärgi all. Selleks, et tegevuskava ellu viia, on esmaseks eelduseks tugev ja toimiv meeskond. Soovime selgust, milliseks kujuneb uus turismi opereeriva organisatsiooni struktuur ning vastutus, enne kui mingeid mõõdikuid üldse saaks arutada.	Teadmiseks võetud ja selgitatud. Tegevuskava elluviimise eelduseks on tõepoolest selge vastutus ja tugev meeskond. Tegevuskava eest vastutab MKM ja tegevuskava üks peamisi elluviijaid on Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus. Lisaks on tegevuskavas välja toodud tegevusi, mida saavad ellu viia teised organisatsioonid. Tegevuskava aitab ka erinevatel organisatsioonidel (sh EIS-il) oma prioriteete seada ning tegevuste elluviimiseks vajalikku meeskonda tagada.
78.	Tegevuskava sisulise poole kohta: ETFLi roll liiduna on hea seista selle eest, et tegevuskava ei jätkaks kõrvale või pisendaks korraldatud <u>turismi</u> rolli ja et B2B tegevused ja koostöö reisi-ettevõtetega oleks tegevuskavas sees. Näeme oma rolli eesmärgi täitmisel ja tulemuste saavutamiseks kaastäitjatena läbi tootearenduse, turunduse ja müügi.	Selgitame, et tegevuskavas on B2B ja B2C turundustegevused ning neile on ka eelarves planeeritud vahendid. Näiteks tegevuskava tegevus nr 7 „Jätkame turismi B2B müügiedendustegevusi sihtturgudel ja jagame Eesti kohta infot turismiprofessionaalidele kontaktüritustel“
79.	VisitEstonia infosüsteem (lk 11): Dokumendis märgitakse, et 65% turismiteenustest on reaalajas online-broneeritavad. Vajame täpsustust milleks selline eesmärk on võetud, kellele seda vaja on, palju sellise infosüsteemi arendamine ja igapäevane hooldus maksma läheb?	Selgitame, et siin ei ole mõeldud uue broneerimissüsteemi loomist, vaid seda, et PuhkaEestis/VisitEstonia andmebaasis olevatest teenustest 65% on broneeritav nende teenuste pakkujate valitud kanalites, olgu selleks siis nende enda veebileht, booking.com, dinnerbooking vms.
80.	Üksikturism vs grupiturism: Kavast nähtub, et rõhk on peamiselt üksikuturistide arvu kasvatamisel (nutikad tehnoloogilised lahendused turunduses). Grupiturismi elavdamiseks on aga vähe konkreetseid tegevusi.	Liit ei edastanud ettepanekuid, millised konkreetselt grupiturismile suunatud tegevused tuleks lisada. Samas on tegevuskavas mitmeid

		tegevusi, millest saab osa ka grupiturism või mille tulemusena võidab ka grupiturism – ettevõtluskeskkond muutub soodsamaks ja stabiilsemaks, turismiteenused arenevad, kvaliteet paraneb ning kogu Eesti muutub turismisihtkohana atraktiivsemaks ja paremini ligipääsetavaks. See loob eeldused, et ka grupiturismi korraldajad ja kliendid leiavad Eestist rohkem võimalusi ning paremaid lahendusi, olgu selleks siis suured üritused, konverentsid, kultuuri- ja spordisündmused või piirkondlikud marsruudid.
81.	Turismiteenuste ekspordi mõõdikud (lk 5): millistele andmetele tuginetakse sh sihttasemete määramisel: „Perioodi 2026–2029 tegevuste tulemusena ööbivad välituristid siin varasemast enam tööreisi eesmärgil ehk äriturismi osakaal suureneb, välisriikide elanike kulutused Eestis ja maksed Eesti transpordiettevõtetele suurenevad ning turismi hooajalisus langeb“. Vajab selgitust ja asjakohaste mõõdikute kirjeldust ja infot milliseid Eesti transpordiettevõtteid silmas peetakse.	Selgitatud. Tegevuskava tegevussamba peamised mõõdikud (äriturismi osakaal, turismiteenuste eksport, hooajalisus) on võetud Eesti turismi pika vaate 2025–2035 põhimeetrikast, tuginevad ametlikule statistikale (Statistikaamet) ning on lahti seletatud Eesti turismi pika vaate 2025–2035 lisa 2 lisa 14 „Turismi pika vaate 2025–2035 mõõdikud ja mõisted“; 2023. aasta baastasemed ja 2035. aasta sihttasemed pärinevad pikast vaatest ning 2029. aasta sihttasemed on seatud vahe-eesmärgina 2035. aasta sihtide suunas. Tegevuskava lk 5 sõnastus „välisriikide elanike kulutused Eestis ja maksed Eesti transpordiettevõtetele suurenevad“ viitab turismi pika vaate turismiteenuste ekspordi mõõdikule, mis tugineb teenuste väliskaubanduse/maksebilansi metoodikale: mõõdiku sisuks on reisiteenuste eksport (mitteresidentide kulutused Eestis) ning reisijateveo kui transporditeenuse eksport (mitteresidentide rahvusvaheline vedu Eesti residentidest vedajate poolt veoliikide lõikes – õhu-, mere-, raudtee- ja maanteetransport; „reisijateveo“ mõiste definitsioon on Eesti Panga metoodikas). Seega ei peeta silmas üksikuid nimeliselt määratletud ettevõtteid, vaid

		metoodikas määratletud Eesti residentidest reisijatevedajaid, kellele mitteresidendid teevad makseid reisijateveo teenuse eest.
82.	Tootearendus ja ettevõtlus (lk 7): On ebaselge, kas siht on rajada konverentsi- ja messikeskus või spordihall ning millise ministeeriumi (MKM või KUL) vastutusala see on.	Selgitame, et tegevuskava uus täiendatud versioon sisaldab mõlemat – nii suursündmuste hoone rajamisele kui konverentsikeskuse rajamisele suunatud tegevusi: Tegevus nr 1 - Alustame ettevalmistusi rahvusvahelisele nõudlusele vastava multifunktsionaalse suurürituste hoone rajamiseks (KUM) Tegevus nr 2 – Käivitame Tallinna Linnahalli arendamise rahvusvaheliseks kontserdi- ja konverentsikeskuseks, töötades välja ruumilise ja finantsmudeli ning alustades etapiviisilist elluviimist. (Tallinna linn ja ettevõtjad)
83.	Turundus ja ettevõtluskeskkond (lk 9): Diginomaatide programmi seos turismistrateegiaga ei ole arusaadav. Vajalik oleks taustainfo ja statistilised seosed turismiga.	Selgitame, et diginomaadid on rahvusvahelised kaugtöötajaid, kes viibivad siin tavaturistidest kauem ja panustavad kohalikku majandusse suurema kulutuse kaudu. Diginomaadid kasutavad kohalikke majutus-, toitlustus- ja teenindustegevõtteid, tarbivad kultuuri- ja vaba aja teenuseid ning tõenäoliselt aitavad vähendada ka turismi hooajalisust, kuna nende reisirid ei sõltu traditsioonilistest puhkuseperioodidest. Turismi pikk vaade toob samuti välja, et diginomaadide arvu suurendamine panustab sihtkoha tuntuse ja tulude kasvu (pikk vaade lisa 1 lk 15).
84.	Eesmärgid ja tegevused: Dokumendis püstitatud eesmärgid on liiga optimistlikud ning sageli puudub nende saavutamist toetav loogika või põhjendatud tegevuste loetelu.	Selgitatud. Tegevuskavas püstitatud eesmärgid lähtuvad turismisektori pikaajalisest visioonist (turismi pikast vaatest) ja vajadusest suurendada sektori konkurentsivõimet. Eesmärkide saavutamist toetab konkreetne tegevuste loetelu igas tegevussambas – näiteks on seatud selged sammud turismiteenuste <i>online</i> -broneeritavuse suurendamiseks, uute rahvusvaheliste ühenduste avamiseks,

		ettevõtluskeskkonna lihtsustamiseks ning turismihariduse ja tööjõu arendamiseks. Iga eesmärgi juures on toodud ka mõõdikud ja vastutajad, mis võimaldavad jälgida edasiminekut ning vajadusel tegevusi kohendada.
85.	Turismiuuringud ja turismiharidus: kirja lisana edastame käesolevale kirjale ETFLi kaasliikme TÜ Pärnu Kolledži kommentaarid turismitegevuskava 2026–2029 eelnõu kohta. Nede ettepanekud on suunatud turismiuuringute metoodika arendamisele, terminoloogia ja turismihariduse õppega seonduvad. (vt lisatud kdokument)	Teadmiseks võetud ja TÜ Pärnu Kolledži kommentaarid välja toodud allpool.
86.	ETFL kinnitab valmisolekut panustada tegevuskava arendamisse, kuid esmalt ootame selgust EISI planeeritud struktuurimuudatuste osas. Tulenevalt juba kokkulepitud EIS reformi käsitlevast kohtumisest 23. oktoobril 2026 oleme valmis tegevuskava eelnõuga edasi töötama pärast seda kohtumist ning edastama täiendava ja konkreetsema tagasiside hiljemalt 31. oktoobriks 2026.	Teadmiseks võetud. Liiduga kohtumisel ja telefoni teel vastavat teemat arutatud ja selgitatud. Täiendavat tagasisidet või ettepanekuid ei ole laekunud.
87.	Edastame ETFLi kaasliikme TÜ Pärnu Kolledži kommentaarid/tähelepanekud: • Lk.3 – elanike rahulolu turismiga – pakume kolledžit uuringu metoodika väljatöötamiseks ja ka uuringute läbiviimiseks. Oleme hetkel tegemas uuringut kolmes DMO piirkonnas, meil on olemas mudel, mille järgi saab hinnata elanike rahulolu läbi kestlikkuse prisma.	Teadmiseks võetud. Võtame eraldi ühendust, et arutada võimalusi uuringu metoodika arendamiseks.
88.	• Lk. 4. Kirjas on „Soovitud tulemus 2029: ööbimiste osakaal väljaspool Tallinna on vähemalt 53%.“ Lisada võiks, et ööbimise aeg on pikenenud.	Selgitame, et sealsed mõõdikud tulenevad turismi pikast vaatest.
89.	• Lk.5 – Soovitame märkida tegevuskavasse ka spaade potentsiaal pikemaajaliste peatumiste toetamiseks sihtkohas. See on olemasolev kõrgemat lisandväärtust loov ressurss, mida looduse, sündmuste, toidu, äriturismi kõrval esile tuua.	Selgitame, et fookusvaldkonnad tulenevad pikast vaatest. Nendeks on äri-, toidu-, kultuuri- ja loodusturism. Spaaturism on nende kõrval kahtlemata samuti oluline ning mingil määral ka kattuv (nt saunakultuur) ning selle suunal peaksid erinevad tegevused samuti jätkuma. Tegevuskavas on täpsustatud tegevust nr 5: Turundame Eestit eelkõige kui äri-, loodus-, kultuuri- ja toidu reisisihtkohta ajakohaste sõnumitega, sh teeme kampaaniaid, kontaktüritusi, suhtekorraldust ja kommunikatsiooni. Sihtturgude ja sihtrühmade spetsiifikast lähtuvalt jätkame ka teiste valdkondade turundamist, nagu nt tervise- ja heaolu- ning atraktsiooniturism.

90.	• Tuginedes teaduskirjandusele ja ülemaailmsetele trendidele soovitame sisse tuua ka mõiste regeneratiivne e. taastav turism – mitte ainult kasvule orienteeritud, vaid turism, kus eesmärgiks on sihtkoha jätmine paremasse seisukorda, kui see oli saabudes. Tegevused, mida turistid teevad, panustavad kogukonna, looduse, kultuuri jms taastamisele. Samm edasi kestlikust turismist.	Selgitame, et tegevuskava on koostatud turismi pika vaate alla ning mõlema põhimõtte on luua väärtust kestlikult. See on konkreetselt välja toodud nii pikas vaates (lisa 1 tiitellehel ja sissejuhatuses lk 2) ning tegevuskavas on samuti välja toodud, et kõikide tegevuste elluviimisel tuleb läbivalt keskenduda ka kestlikkusele (lk 5).
91.	• Kuigi Turismi pikas vaates on see olemas, soovitame ka tegevuskavasse lisada selgitus “lisandväärtuse” kohta. Turismi lisandväärtus – et see oleks üheselt arusaadav kõikidele lugejatele.	Arvestatud. Selgitus lisatud viitesse nr 5.
92.	• Punkt 2.4, lk 18 – soovitame anda lausele „Fookuses on turismisektori vajadustele vastava hariduse ning lisandväärtust loovate tulevikuoskuste arendamine, mis suurendavad sektori atraktiivsust tööandja ja investeerimiskeskonnana.“ Laiem tähendus: mitte ainult sektori vajadusi rahuldav vaid ka nt tuleviku trende arvesse võttev kõrgharidus.	Selgitame, et fookuses on see küll teatud üldistusastmega, kuid tulevikule suunatus nähtub tegevustest endist. Nt tegevuses nr 38 - mh jätkame turismihariduse arengusuundade seiramist ning tegevuses nr 40 suund tööjõu järelkasvu tagamisel.
93.	• Lk.22 – Soovime kolledžiga selle eesmärgi saavutamisse panustada. Lisaks kutseoskuste arendamisele ja turismisektori põhilise tööjõu ettevalmistamisele, on oluline ka kõrghariduse tasemel turismi- ja sihtkohajuhtimise taseme ekspertide koolitamine. Lisaks võiks kaaluda turismi kutse- ja kõrghariduse eraldi käsitlemist tegevuskavas. Turismi hariduse puhul on dokumendis praegu fookuses pigem kutseoskused, kuid sektori arenguks on vaja on ka teadustööd ja turismi- ja sihtkoha arendamise õppejuhte.	Selgitame, et turismiharidust on tegevuskavas käsitletud laiemalt ning lisaks kutseoskustele pööratakse tegevuskavas tähelepanu ka teadustööde edendamisele (sh teadustööde konkursid, koostöö üliõpilaste ja teadusasutustega ning teemasoovitused uurimistöödeks). Turismiharidusele suunatud tegevused (nt tegevus nr 38 – Jätkame turismihariduse hetkeolukorra ja arengusuundade seiramist ning turismihariduse arendamiseks turismihariduse ümarlaua korraldamist vähemalt kahel korral aastas) võimaldavad ka turismi- ja sihtkoha arendamise õppejuhtide teemadega. Saame kolledžit kaasata.
94.	• Lk. 22 - Lause „Selgitame välja, milliseid võimalusi on vaja turismihariduse omandamiseks või praktika läbimiseks rahvusvahelisel tasandil ja kes ja mida saab teha selleks, et need võimalused tekiksid ja Eesti noored pääseksid tipptasemel haridusele.“ vajab ümbersõnastamist. Praktika ei taga tipptasemel haridust, kuid toetab seda tugevalt.	Selgitame, et tegevus hõlmab nii praktikat kui hariduse omandamist. Tegevuse mõte ei ole selles, et tipptasemel haridusele pääseb ainult praktika kaudu, vaid mõlemad – nii kvaliteetne õpe kui ka rahvusvaheline praktika – toetavad koos noorte arengut ja võimalusi jõuda tipptasemel hariduseni turismivaldkonnas.

95.	•Lk 29 – selleks, et ei piiraks kindla numbriga arengut, võiks lisada lausesse „Eestis on 100 kestlikkuse märgist omavat või keskkonnajuhtimissüsteemi rakendavat turismiettevõtet ja 15 sihtkohta“ sõna „vähemalt“.	Arvestatud. Lausesse lisatud sõna „vähemalt“.
Eesti Väike- ja Keskliste Ettevõtjate Assotsiatsioon (EVEA)		
96.	Lühike kokkuvõte EVEA turismivaldkonnas tegutsevatelt liikmetelt on, et tegu on liiga pealiskaudse käsitlemisega mis praktikas ilmselt ei anna oodatud tulemust. Selgelt toetame analüüsil põhineva struktureeritud pikema vaate kokkuleppimist ja vormistamist tegevuskavana, kuid tuleb tunnistada, et esitatud kava tekitab hulgaliselt küsimusi. EVEA, mille liikmete hulka kuulub arvestatav hulk turismisektori ja teenusepakkujate esindajaid, peab oluliseks, et tegevuskava käsitleks turismimajandust tervikuna, kirjeldades muuhulgas selgelt koostöömudeleid turismiettevõtjate ja teenusepakkujatega ning rollijaotust erinevate osapoolte vahel. EVEA hinnangul on meile saadetud tegevuskava projekt kohati liialt visandlik ning kirjeldatud eesmärgid ja seatud mõõdikud ei toetu algandmete põhjalikule analüüsile.	Tegevuskava koostamisele eelnes pika visiooni koostamine: Turismi pikk vaade 2025-2035, milles on kõiki nimetatud asjaolusid analüüsitud ning selle põhjal pandud paika visioon, eesmärk, viis tegutsemise suunda, rollid nendes tegevussuundades ning mõõdikud.
97.	Silma jäi, et rollid ja vastutus tegevuskava rakendamisel pole piisavalt selged, mistõttu ei ole võimalik hinnata tegevuskava eesmärkide saavutatavust ega rahastuse adekvaatsust.	Selgitatud. Tegevuskava üldine vastutaja on MKM. Tegevuskavas planeeritud tegevuste peamine elluviija on EIS, kes on märgitud vastavate tegevuste juurde pea- või kaasvastutajaks. Tegevuskavas on planeeritud tegevusi ka teistele turismiosapooltele, kuivõrd sektori oluline areng eeldab kõigi osapoolte panust. Tegevuskava tegevuste eest vastutajad on dokumendis läbivalt korrastatud – igal tegevusel on võimalusel üks peavastutaja ning teised on märgitud kaasvastutajateks, välja arvatud juhul, kui tegevuse iseloom nõuab mitut peavastutajat. Rahastuse poole pealt on tegevuskavas välja toodud vaid MKM-i poolne eelarve prognoos ehk et MKM-i poolt antavad vahendid (MKM-i, EIS-i ja TTJA tegevuste jaoks).
98.	EVEA on kindlasti seda meelt, et Eesti turismi konkurentsivõimet tuleb tugevdada ning tegevuskava koostamine aastateks 2026-2029 on samm selle suunas. Tegevuskavas on aga vajalik selge sõnum juhtimise, rahastuse ja prioriteetide osas – seda me täna ei näinud.	Teadmiseks võetud ja selgitatud. Tegevuskava prioriteedid tulenevad turismi pikast visioonist, mis ütleb, et turismi arendamiseks tuleb tegutseda viies suunas. Ja tegevuskava seab prioriteedid/fookused nende viie suuna lõikes:

		1. Äri-, toidu-, kultuuri- ja loodusturismi toodete arendamine, turundamine ja toetamine 2. Uute ja sagedasemate otselendude saamine ning digiühenduste parandamine. 3. DMOde koostöö, mis toetab ettevõtjaid kohalike teenuste arendamisel ja digikanalites kättesaadavamaks tegemisel, eesmärgiga suurendada piirkonna turismi lisandväärtust. 4. Turismihariduse parandamine, turismialase regulatsiooni kordategemine ja lihtsustamine ning varimajandusega tegelemine. 5. Turismisektori innovatsiooni, digitaliseerimise ja automatiseerimise toetamine, andmete parem kättesaadavus ning toidu tarneahela probleemide lahendamine. Rahastamise osas on toodud eraldi peatükk, kus kajastub MKM-ilt tulenev turismieelarve. Teiste ministriumide ja teiste osapoolte eelarvete osas ei ole kahjuks võimalik infot välja tuua.
99.	Kas teiega seonduvad tegevused on realistlikud ja nõustute neid enda peale võtma? Ja mis ajaks saaksid need tehtud? EVEA: turismivaldkonna väikeettevõtjad teevad seda, mida nad kõige paremini oskavad – pakuvad teenust parimal võimalikul moel ning arendavad oma ettevõtteid ja teenust, püüdes püsida konkurentsis.	Teadmiseks võetud.
100.	Kas tegevuskava eesmärgid on teie hinnangul realistlikud? EVEA: tegevuskava eesmärgid ei olnud pisiavalt selged, et sellele küsimusele vastata.	Teadmiseks võetud ning tegevuskava eesmärkide osas eespool selgitatud.
101.	Kes ja mida peaks veel järgmise nelja aasta jooksul ära tegema? EVEA: Ootame riigilt selget nägemust prioriteetide ja riigi poolt prioriteetide saavutamiseks tehtava osas. Ettevõtjatele mõõdikute kehtestamine ei ole asjakohane.	Selgitatud. Prioriteetide ja eesmärkide osas on selgitatud eespool. Ettevõtjatele mõõdikute seadmise osas selgitame, et ettevõtjate vastutus seisneb eelkõige omaenda toodete ja teenuste arendamises, mille vastu peaks ettevõtjatel olema loomulik äriiline huvi. Ettevõtjate kaasamine vastutajate või kaasvastutajatena aitab näidata tervikpilti ning rõhutab, et soovitud

		kasvu saavutamine eeldab panust kõigilt sektoriosalistelt. Vastutajate ja kaasvastutajate loogikat oleme tegevuskavas siiski korrastanud, muu hulgas on ettevõtjate vastutus jäetud vaid nende tegevuste juurde, kus ettevõtjatel on tõepoolest kandev/oluline roll. Näiteks omaenda toodete arendamine, töökeskkonna paremaks uutmise jm.
102.	Kas on tegevusi, mille võiks teie hinnangul välja jätta? EVEA: vt meie eelnev selgitus.	Teadmiseks võetud.
103.	Meile tundub, et tegevuskava on täna liiga toores. Vaja on riigi ja huvitatud ettevõtjate sisulist arutelu, mitte nädala jooksul kiirkorras (EVEA-l ning ilmselt ka teistel suurematel esindusorganisatsioonidel pole oma liikmetelt nii kiiresti võimalik saada sisulist tagasisidet) saadetud vastuseid. Seega jääme ootama kutset sisulisele arutelule.	Teadmiseks võetud ja selgitatud. Tegevuskava eelnõu saadeti avalikule kooskõlastusringile eelnõude infosüsteemi kaudu 24.09.2025 osapooltele, keda tegevuskava tegevused otseselt puudutavad ning tagasiside andmise tähtaeg oli kaks nädalat. Veidi hiljem saadeti tegevuskava laiemale kontaktide ringile, et suuremal ringil oleks võimalik tegevuskavaga tutvuda ning sellele arvamust avaldada. Lisaks toimus 6.11.2025 tegevuskava teemaline arutelu liitude ja sihtkoha juhtimisorganisatsioonidega (DMOdega), kuhu oli kutsutud ka EVEA.
Eesti Kaubandus-Tööstuskoda		
104.	1. Tegevused aastate lõikes Eelnõus on kirjas turismi tegevused aastateks 2026-2029, kuid puudu on teave selle kohta, millistel aastatel milliseid tegevusi tehakse. Näiteks on ühe tegevusena eelnõus (lk 13) kirjas, et teeme ettevalmistusi rahvusvaheliste ja siseriiklike reisi- ja kruiisilaeva- ning rongiühenduste arendamiseks. Väljundmõõdikuks on see, et aastaks 2029 on teostatud vähemalt ühe uue liini teostatavus- ja tasuvusuuring. Samas jääb ebaselgeks, millal seda tegevust tehakse. Kas selle tegevusega tegeletakse pidevalt aastatel 2026-2029 või on see tegevus plaanis ära teha 2028. aastal või hoopis aastate 2026-2027 jooksul? Kaubanduskoja hinnangul tuleb eelnõus tegevused välja tuua aastate lõikes. Võimalik, et mingid tegevused kestavad pidevalt ehk aastate 2026-2029 jooksul, kuid ilmselt osad tegevused kestavad ka lühemat aega. Tegevuste välja toomine aastate lõikes võimaldab paremini aru saada, milliseid tegevusi plaanitakse igal aastal ellu viia ning hiljem hinnata, kas soovitud tegevused said ellu viidud või mitte. Juhime tähelepanu, et sarnast lahendust	Arvestatud. Varasem tähtaeg on lisatud nende tegevuste väljundmõõdikute juurde, mille puhul see oli võimalik või mille varasem tähtaeg on teada.

	kasutab Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium näiteks majanduskasvu tegevuskava kui ka tööstuspoliitika tegevuskava osas, kus tegevused tuuakse välja iga aasta kohta. <u>Kaubanduskoja ettepanek:</u> Tuua planeeritavad tegevused välja aastate lõikes.	
105.	2. Väljundmõõdikud Eelnõus on iga tegevuse osas välja toodud väljundmõõdik. Peame seda positiivseks. Osade mõõdikute osas on kirjas ka võrdlus praeguse olukorraga. Näiteks üheks mõõdikuks on see, et majutuses ja toitlustuses makstav keskmine brutokuupalk võrreldes Eesti keskmise palgaga kasvab 2023. aasta 64%-lt 67%-ni 2029. aastal (eelnõu lk 20). Samas osade väljundmõõdikute osas puudub hetkeolukorra kirjeldus. Seetõttu on raskem hinnata, kas mõõdik on realistlik ning kas planeeritud tegevus on piisav selleks, et soovitud tulemus saavutada. Mõned näited väljundmõõdikute, mille osas puudub teave hetkeolukorra kohta: • Rahvusvahelise Kongresside ja Konverentside Assotsiatsiooni ICCA edetabelis on Eesti 42. kohal (eelnõu lk 7). • Väliskülastajate soovitusindeks on 73. Ööbimiste osakaal kevad-, sügis- ja talvekuudel on kasvanud 65%-ni (eelnõu lk 7). • Äriturismi osakaal 24,5% (eelnõu lk 8). • Aastatel 2026-2028 toetatakse vähemalt 10 rahvusvahelist konverentsi aastas (eelnõu lk 9). • 65% väliskülastajatest hindab ühistranspordiühendusi Eestis heaks või pigem heaks (eelnõu lk 13). • Väliskülastajate rahulolu turismiteenustega Eestis kasvab, 73 % välituristidest soovivad sõpradel külastada Eestit (eelnõu lk 17). <u>Kaubanduskoja ettepanek:</u> Tuua iga väljundmõõdiku osas välja hetkeseis.	Arvestatud. Väljundmõõdikute osas välja toodud hetkeseis (või viimased teadaolevad andmed) seal, kus see oli võimalik.
106.	3. 2029. aasta soovitud tulemused Eelnõus (lk 4) on toodud välja viis tegevussuunda ja iga tegevussuuna soovitud tulemused aastaks 2029. Näiteks on 2029. aasta soovitud tulemusena kirjas, et turismiteenuste eksport on kasvanud 2,7 miljardi euronit ning äriturismi osakaal suurenenud 24,5 protsendini. Soovitud tulemuste juures võiks olla ka hetkeseis. Praegu ei selgu tabelist, kui suur oli turismiteenuste eksport 2024. või 2023. aastal või kui suur on viimastel andmetel äriturismi osakaal. Kuna tabelist puudub hetkeseis, siis on keeruline hinnata, kas ja kui ambitsioonikad on 2029. aasta soovitud tulemused. <u>Kaubanduskoja ettepanek:</u> Tuua eelnõus välja iga tegevussuuna hetkeseis.	Arvestatud. Lk 4 toodud kokkuvõttvat tabelit on täiendatud lähtetaseme andmetega. Samas on iga tegevussuuna lähtetase toodud ka vastava tegevussuuna peatükis eraldi. Näiteks esimese tegevussuuna peatüki juures (lk 5) on toodud, et äriturismi osakaalu lähtetase on 23,3% ning aastaks 2029 soovime jõuda 24,5%-ni; eksport oli 1859 mln eurot ning soovitud tulemus 2 700 mln eurot jne. Lisaks on ka konkreetsete tegevuste väljundmõõdikute juurde märgitud vastavad lähtetasemed (seal, kus võimalik).
107.	4. Vastutajad	Arvestatud.

	Eelnõus on iga tegevuse juures välja toodud vastutaja või vastutajad. Enamiku tegevuste juures on üks vastutaja, kuid samas leidub ka tegevusi, kus vastutajaid on kaks või rohkem. Kaubanduskoja hinnangul võiks iga tegevuse juures olla üks peavastutaja ning kui on ka teisi vastutajaid, siis nemad tuleks välja tuua kaasvastutajate all. Selline lähenemine tagab selguse, kellel lasub põhiline vastutus konkreetse tegevuse elluviimisel. Kui ühe tegevuse osas on mitu vastutajat, siis see hajutab vastutust. <u>Kaubanduskoja ettepanek:</u> Tuua iga tegevuse osas välja üks peavastutaja ning kui on ka teisi vastutajaid, siis tuua need välja kaasvastutajate all.	Tegevuste eest vastutajad on läbivald korrastatud nii, et igal tegevusel üks vastutaja, välja arvatud juhul, kui tegevuse iseloomust tulenevalt on tarvis mitut vastutajat. Näiteks on tegevus nr 18 (rahvusvaheliste ja siseriiklike ühenduste arendamise kohta) kahe ministeeriumi pädevuses ning tegevust nr 26 (teadlikkuse tõstmine kaasava ja ligipääsetava turismi kohta) viivadki ellu nii EIS kui DMod.
108.	5. Rahastus Eelnõus ei ole väga palju kirjas selle kohta, kui palju plaanib avalik sektor eraldada aastatel 2026-2029 raha eelnõus toodud tegevuste elluviimiseks. Mõne üksiku tegevuse osas on see välja toodud, kuid enamike tegevuste osas mitte. Samuti puudub summeeritud number aastate 2026-2029 kohta. Kaubanduskoda palub kaaluda ettepanekut tuua tegevuskavas konkreetsemalt välja, kui suure summa ulatuses planeerivad erinevad vastutajad eraldada raha tegevuskavas olevate tegevuste ellu viimiseks. Mõistame, et iga tegevuse kohta on keeruline konkreetset summat välja tuua, aga siis võiks prognoositavad kulud välja tuua kasvõi üldistataval kujul. <u>Kaubanduskoja ettepanek:</u> Palume võimaluse korral eelnõus täpsemalt välja tuua, kui palju rahalisi vahendeid plaanitakse avaliku sektori poolt eraldada eelnõus nimetatud tegevuste elluviimiseks.	Selgitame, et tegevuskavasse on lisatud eelarve prognoos MKM-i vastutuses olevate vahendite osas. Prognoos on toodud tegevuse liikide lõikes. Täpsem jaotus (iga tegevuse kohta eraldi) ei ole otstarbekas, kuivõrd on vajalik teatud paindlikkus turuolukorrale reageerimiseks. Näiteks jään EIS-ile paindlikkus vahendite suunamiseks erinevate turundustegevuste lõikes. Samas vahendeid tuleb suunata turismi pika vaate ja tegevuskava fookuseid silmas pidades. Teiste osapoolte vahendite kohta MKM-il andmeid kahjuks ei ole, kuid eeldame, et juhul, kui näiteks teine ministeerium on kooskõlastanud tegevuskava tegevuse, mis eeldab rahaliste vahendite olemasolu, siis on see ka vastavaks perioodiks olemas.
109.	6. Konverentsikeskus Eelnõus (lk 7) on ühe tegevusena toodud välja rahvusvahelisele nõudlusele vastava multifunktsionaalse suurürituste hoone rajamist, mis sobib muu hulgas ka rahvusvahelisel tasandil konverentside korraldamiseks. Peame sellist tegevust vajalikuks. Samas oleme saanud turismisektorilt tagasisidet, et eelnõus peaks ühe tegevusena olema kirjas ka konverentsikeskuse rajamine. Multifunktsionaalsed hooned ei sobi üldreeglina rahvusvaheliste konverentside korraldamiseks, sest ei suuda pakkuda sobivat ruumipaigutust. Seega leiab turismisektor, et konverentsikeskuse rajamine on hädavajalik, et Eesti oleks rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline suurte konverentside Eestisse meelitamisel. Lisaks konverentsiturismi edendamisele aitaks sellise hoone rajamine kaasa ka teiste eelnõus nimetatud eesmärkide täitmisele. <u>Kaubanduskoja ettepanek:</u>	Arvestatud. Lisatud tegevus nr 2 – Käivitame Tallinna Linnahalli arendamise rahvusvaheliseks kontserdi- ja konverentsikeskuseks, töötades välja ruumilise ja finantsmudeli ning alustades etapiviisilist elluviimist.

	Täiendada eelnõus olevat tegevuste nimekirja konverentsikeskuse rajamisega.	
	Eesti Suuratraktsioonide Liit	
110.		Selgitus: Tegemist ongi tegevuskavaga turismivaldkonna arendamiseks Eestis vastavalt Eesti turismi pikale vaatele 2025–2035
	Edastan meie liidu liikmete juhtide hinnangu nimetatud dokumendile, mille alusel peaks valmima tegevuskava turismivaldkonna arendamiseks Eestis. Atraktsioonide osas oli sisuliselt 1 punkt "Uurime täiendavaid rahastamise vajadusi ja võimalusi teiste oluliste turismivaldkondade (nt atraktsiooniturismi) arendusele kaasaaitamiseks ning turundustegevuste tegemiseks tänasest mahu" Tulemuseks on märgitud, et vajadus ja saamise võimalused on selgunud. Meie kommentaar: Selleks, et meil oleks jätkuvalt head külastuskohad (muuseumid, atraktsioonid, külastuskeskused) on vajalik nendesse investeerida. Ka nendesse, mis on viimase 15a rajatud ja nüüd vajavad uuendamist. Kui seda ei tehta järgmise 4-5a jooksul, siis nende kvaliteet langeb või nad kaovad. Seega pole vaja uurida, vaid vaja on finantseerida. Selleks tuleks luua eraldi meede väärtuses vähemalt 10 miljonit eurot. Rahastada võiks seda 50% MKM vahenditest ja 50% KULKA vahenditest. Meetme eesmärk on investeerida kultuuri (muuseumid jne) ja turismiga seotud objektidesse.	Selgitame, et kahjuks ei ole praeguse seisuga võimalik rahastust juurde saada.
111.	Tõdeme ühiselt, et tegemist on dokumendiga, mida me ei kooskõlastaks. Põhjuseks sisemised ebakõlad ja nõrk kokkupuude reaalse turismipildiga. Sektorile käibe kasvu ootus ca miljardi ulatuses majandusseisaku tingimustes ilma täiendava riiklikku toetuseta, väljaspool Tallinnat ja Harjumaad tegevuseesmarkide puudumine (saared, Pärnu, Tartu on ära unustatud). Meie Tartu asutuse esindajad ei leidnud seost strateegia ja enda tegevuse vahel.	Selgitame, et tegevuskavasse on lisatud muu hulgas konverentsikeskuse rajamisele suunatud tegevus (tegevus nr 2) ning Tartu lennuühenduste hoidmisele suunatud tegevus (nr 32), mis peaksid aitama nii hooajalisuse kui regionaalsuse eesmärke saavutada.
112.	Kas teiega või teie vastutusvaldkonda kuuluvate asutustega seonduvad tegevused on realistlikud ja nõustute neid enda peale võtma? Ja mis ajaks saaksid need tehtud? Ei pea realistlikuks. Hüppeline turistide teenindamise mahu (ca +50% käibes) ja investeringute mahu (nii mahu kasvu kui lk 27 eesmärgina seatud mahu) kasv hetketingimustes pole realistlik. Siseriiklikud kruisilaevaühendused ilmselt ka mitte.	Teadmiseks võetud.
113.	Kas tegevuskava eesmärgid on teie hinnangul realistlikud? Vt. eelmist punkti	Teadmiseks võetud.
114.	Millised tegevused tuleks teie hinnangul järgmise nelja aasta fookusesse veel võtta, ära teha?	Teadmiseks võetud.

	Ei leia seost enda tegevusega	
115.	Kas on tegevusi, mille võiks välja jätta? Müügile vähese mõjuga tegevused nt rohemärgised. CO2 jalajälje arvutsed, ümbrikupalga kampaaniad jms.	Arvestatud osaliselt. Süsiniku- ja keskkonnajalajälje arvutamise mudeleid puudutav tegevus on tegevuskavast välja jäetud. Rohemärgiste osas selgitame, et need on olulised ettevõtjate rahvusvahelise konkurentsivõime vaatest. Varimajanduse vähendamine oluline võrdsete konkurentsitingimuste tagamiseks.
Eesti Ajalooliste Hoonete Ümarlaud		
116.	Turismitegevuskava 2026–2029 eelnõuga tutvudes esitab Eesti Ajalooliste Hoonete Ümarlaud (EAHÜ) oma vastuskirja, rõhutades, et kavandatavad seadusemuudatused peavad toetama turismiarengu eesmärkide saavutamist ning tagama läbipaistvuse ja osalusvõimalused kõigile osapooltele.	Selgitame, et tegevuskava põhjal tehtavad seadusemuudatused peavad olema kooskõlas hea õigusloome ja normitehnika eeskirjaga , mis näeb muu hulgas ette ka puudutatud osapoolte kaasamist.
117.	/.../ Turismipoliitika ja -programmid peavad lisaks linnakesksete ettevõtjate toetamisele pöörama tähelepanu ka hajaasustusega piirkondade ettevõtjatele, pakkudes võimalusi siseturismi elavdamiseks ning toetades seeläbi: • tööhõive loomist ja säilitamist; • maastiku kujundamist ja hooldamist, millega säilitatakse miljööväärtus; • noorte võimalusi iseseisva elu alustamiseks ja kogukondade elujõulisuse suurendamiseks; • kriitilise elanikkonna hulga hoidmist maapiirkondades ja seeläbi kohalike teenuste tarbimist; • regionaalse arengu ja koostöö tugevdamist. Oluline on luua ja toetada siseriiklikke koostöövõrgustikke, mis võimaldavad mikroettevõtjatel jagada ressursse, teadmisi ja kogemusi.	Selgitame, et mitmed tegevuskava tegevused on suunatud regionaalse turismi arendamisele, kohalike kogukondade kaasamisele ja piirkondlike koostöövõrgustike tugevdamisele. Näiteks toetatakse DMOsid ja jätkatakse strateegilist koostööd, et suurendada piirkonna ettevõtete lisandväärtust. Tervikliku külastajakogemuse ja piirkondlike turismitoodete arendamise kaudu suureneb ettevõtjate lisandväärtus regiooni. DMOd peavad juhtima piirkondi lähtuvalt mh piirkonna eripärast. Nii turismi pika vaate kui tegevuskava üks suundadest on maapiirkondade elujõulisuse suurendamine läbi turismi. Samuti on tegevuskavas tegevused noorte võimaluste parandamiseks ja tööhõive säilitamiseks.
118.	On oluline, et lisaks rahvusvaheliste ja kasumlikumate äriliste ettevõtete arendamisele tugevdab riik ka mikroettevõtjate ja kogukondade võimekust ning toetab nende innovaatilisi tooteid ja teenuseid, mis loovad aastaringseid külastuspõhjuseid.	Teadmiseks võetud ja selgitatud. Tegevuskava sisaldab tegevusi, mis tugevdavad mikroettevõtjate ja kogukondade võimekust ning toetavad innovaatilisi tooteid ja teenuseid. Kolmanda suuna (regionaalne turism ja kogukondade kaasamine) all on fookuses DMOde ja ettevõtjate koostöö, piirkondlike turismitoodete

		arendamine ning kohalike kogukondade kaasamine turismi arendamisse. Tegevused, nagu ettevõtlusteadlikkuse ja müügivõimekuse arendamine, uute ärimudelite ja digilahenduste kasutuselevõtt ning ligipääsetavate marsruutide loomine, aitavad samuti väiksemate ettevõtjate ja kogukondade võimalusi suurendada. Lisaks on tegevuskavas rõhutatud innovatsiooni toetamist (tegevus nr 48).
119.	Eelnõu ei kajasta piisavalt siseturismi arendamise olulisust. Leiame, et eelnõu ei lahenda töökohtade ja regionaalpoliitika laiemat probleemi ega vähenda ettevõtjate halduskoormust. Sellisel kujul võib kavandatud poliitika soodustada maapiirkondades ettevõtluse vähenemist ja suurendada ääremaastumist.	Selgitame, et tegevuskava on suunatud turismile ning üleriigilise töökohtade või regionaalpoliitika muredele lahendusi otseselt ei paku. Küll aga on kavas mitmeid tegevusi just turismihariduse, -hõive ja halduskoormuse osas. Tegevused nr 34, 36-41 ja 43.
120.	DMO'd (Destination Management Organisation) ei ole seni kujunenud toimivaks võrgustikuks ning neil puudub üleriigiline koordineeritud koostöö tootearenduse ja turunduse valdkonnas (kasutades erinevaid finantsallikaid dubleeritud turundustegevused). Oluline on, et valdkonna arengutest ja suundumustest omab terviklikku ülevaadet ühtse juhtstruktuuriga ning tegevuskava elluviimiseks piisavat eelarvet omav rakendusüksus (Visit Estonia / Puhka Eestis).	Teadmiseks võetud ja selgitatud. Tegevuskava perioodiks on planeeritud jätkata era- ja avaliku sektori koostööl põhinevate DMOde toetamist ja strateegilist koostööd, et suurendada piirkonna ettevõtete lisandväärtust, kuid seejuures peavad DMOd liikuma siiski selgelt iseseisvamaks ja efektiivsemaks muutumise suunas, suurendades eelarves omapanuse mahtu (st muutuvad riigi toetusest järjest vähem sõltuvaks).
121.	Tuleb tõhustada osapoolte vahelist suhtlust ja koostööd sh sektoriteülene, et vältida dubleerimist tegevuste kavandamisel, elluviimisel ning finantsvahendite kasutamisel (Visit Estonia – ministeeriumid – ametkonnad – DMO – KOV – LEADER – ettevõtja).	Teadmiseks võetud. Tegevuskavas ei ole näiteks EIS-ile ja DMOdele dubleerivaid tegevusi, kuid kindlasti saame seda mittedubleerimise põhimõtet arvestada ka tegevuste elluviimisel.
122.	Eesti turismi konkurentsivõime suurendamiseks on vaja tegeleda väärtuspakkumise ja kestlikkuse küsimustega.	Selgitame, et tegevuskava fookus on äri-, toidu-, kultuuri-, pärand- ja loodusturism, kuivõrd need on kõrge lisandväärtusega. Kestlikkuse põhimõtetega tuleb läbivalt arvestada (lk 5) ning kestlikkusele on ka eraldi tegevus nr 54 – Jätkame ettevõtjate ja sihtkohtade toetamist kestlikkuse märgiste taotlemisel ja

		keskkonnajuhtimisprogrammidega liitumisel
123.	1. Kõrge lisandväärtusega toodete ja teenuste arendamine Eelnõu rõhutab õigustatult kõrge lisandväärtusega toodete ja teenuste loomist milline on võtmetähtsusega kogu strateegia edukaks elluviimiseks. Samavõrd oluline on mitte alahinnata mikroettevõtjate ja kogukondade panust. Nende panus on kriitiline kohaliku elujõu ning kogukondade säilitamisel. Kui nende motiveerimine ja toetamine väheneb, võivad paljud nendest lõpetada tegevuse ning siseturismi ökosüsteem nõrgeneb. Maapiirkondade turismiettevõtjad loovad põhjuse miks inimesed reisivad Eestimaal – see raha jääb ringlema kohalikku majandusse.	Teadmiseks võetud.
124.	2. Koostöö: Turismimess TourEst ja piirkondlikud arendusvõimalused Eeldame, et kõik DMO'd osalevad regulaarselt TourEst turismimessil, kasutades seda platvormi oma piirkondade tugevuste ja unikaalsuse tutvustamiseks ning koostöö arendamiseks teiste piirkondadega. TourEst on Eesti suurim ja olulisem rahvusvaheline turismimess, kus peaksid osalema nii riiklikud kui piirkondlikud esindused.	Teadmiseks võetud. Tegevuskava ei sisalda nii detailseid tegevusi.
125.	3. Rahvusvaheliselt konkurentsivõimelised sihtkohad ja nende arendamine Praegune olukord näitab, et rahvusvaheliselt tuntud sihtkohti on vähe või need ei vasta ootustele. Oluline on suurendada siseturismi osakaalu ning toetada piirkondlikke arendusprojekte, millel on kvaliteedimärgid (nt UNESCO, Green Destination) ka väljaspool linnaruumi (vt ka https://www.icomosictc.org/p/2022-icomos-international-cultural.html). Ühekordsete suurürituste toetamine annab küll statistilist tulu, kuid ei taga ettevõtjate aastaringset toimetulekut.	Selgitame, et rahvusvaheliselt tunnustatud turismi sihtkohtade (kvaliteedimärgiste organisatsioonide tunnustuste) arvu suurendamine on ka üks tegevuskava eesmärk/möödik (lk 17).
126.	4. Külastuspõhjused: turismimarsruutide loomine ja arendamine DMO'de ülesandeks peab olema turismimarsruutide loomise ja arendamise koordineerimine ning atraktsioonide omanike kaasamine, olemasoleva taristu riskasutuse kavandamine et tagasiside põhjal planeerida edasisi arendustegevusi. Kaasamisprotsess peab olema piirkonnaülene, mitte piiratud ühe DMO territooriumiga. Hooajalisuse vähendamiseks tuleb tegevusi mitmekesistada. DMO'de arendus- ja turismikavad peavad olema tsentraalselt kättesaadavad ja ühtselt struktureeritud.	Selgitame, et vastav tegevus on DMOdele tegevuskavas juba planeeritud: Tegevus nr 25 – Koostame ligipääsetavad turismimarsruudid ja teeme kättesaadavaks info nende marsruutide kohta.
127.	5. Finantsjärelevalve ja bürokraatia vähendamine Soovitame lihtsustada haldusmenetlusi ning luua innovatsiooni soodustavaid tugisüsteeme. Mikro- ja elustiiliettevõtjatele tuleks kehtestada regionaalsed erisused ja soodustused (Toiduseadus; EPNmäärus178/2002 jt – kehtivad samad regulatsioonid kui suurtootjatel). Liigne halduskoormus, erinevate ametkondade dubleerivad kontrollid ja keerulised regulatsioonid pidurdavad	Selgitame, et regionaalseid erisusi ei ole turismi tegevuskava raames plaanis teha. Küll aga on tegevuskavas mitmeid halduskoormuse vähendamisele ja järelevalve lihtsustamisele suunatud tegevusi (nt 34, 43).

	ettevõtlust ning loovad ebavajalikku survet väikeettevõtjatele (Statistikaamet aruandlus; PTA normid; kontrolli sagedus jt)	
Harju-, Rapla-, Läänemaa DMO		
128.	1. Realistlikkus ja valmisolek vastutuse võtmiseks DMOde rolliga seotud tegevused on realistlikud ja meie vastutusvaldkonnaga kooskõlas. Oleme valmis võtma vastutuse sihtkoha tervikliku ja strateegilise juhtimise ning arenduse eest. Samal ajal rõhutame, et selline vastutus eeldab stabiilset ja prognoositavat riiklikku rahastust. Piirkondliku turismi juhtimine ei saa toimida projektipõhiselt ega lühiajalise toetusloogika alusel – see nõuab kindlat baasrahastust, mis tagab DMOde suutlikkuse tegutseda strateegiliselt, kavandada tegevusi mitmeks aastaks ette ning pakkuda järjepidevat tuge ettevõtjatele, kohalikele omavalitsustele, piirkondlikele turismivõrgustikele ja huvigruppidele. Ilma riigi süsteemse panusega ei ole võimalik tagada sihipärast ja kvaliteetset sihtkoha juhtimist, mis viib seatud eesmärkideni kogu Eestis.	Teadmiseks võetud.
129.	Eesmärgid on ambitsioonikad, kuid üldjoontes realistlikud: • Turismi lisandväärtuse kahekordistamine aastaks 2035 on saavutatav järjepideva ja sihipärase turundustegevuse, teenuste digitaliseerimise ning transpordiühenduste arendamise kaudu. Peame oluliseks, et tegevuskava põhineks täpsel teadmisel, millised väliskülastajatele suunatud tooted ja teenused suurendavad turismi lisandväärtust kõige tõhusamalt ning millistes piirkondades see mõju on suurim. Tegevuskavas tuleks need prioriteetsed valdkonnad ja sihtrühmad selgelt esile tõsta ning tegevused nende ümber koondada. Ööbimiste osakaalu tõstmine väljaspool Tallinna (53%) eeldab regionaalse turismi, tootearenduse, turismiturunduse ja transpordiühenduste järjepidevat ning süsteemset arendamist. • Eesmärk jõuda 2029. aastaks selleni, et 65% turismiteenustest on <i>online</i>-broneeritavad, on realistlik juhul, kui ettevõtjad saavad järjepidevat tuge ja juhendamist digivõimekuse suurendamisel. • Äriturismi osakaalu kasv 24,5%ni sõltub otseselt rahvusvahelistest ühendustest ja majanduskeskkonna arengust, kuid on sihipärase koostöö korral saavutatav.	Teadmiseks võetud.
130.	2. Eesmärkide realistlikkus Tähelepanek: Riiklikus tegevuskavas ei ole otstarbekas määrata vastutajaks ettevõtjaid – nende roll on eelkõige olla partnerid ja kaastäitjad. Soovitame tegevuste vastutajatena selgelt välja tuua Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium ning Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus kui turismipoliitika kujundajad ja rakendajad, teised partnerorganisatsioonid aga täidaksid toetava või kaastäitja rolli.	Selgitame, et ettevõtjatele on tegevuskavas märgitud sellised tegevused, mille puhul on tegemist loomuliku panusega turismisektori arengusse. Ettevõtjate kaasamine vastutajate või kaasvastutajatena aitab näidata tervikpilti ning rõhutab, et soovitud kasvu saavutamine eeldab panust kõigilt sektoriosalistelt. Ettevõtjate vastutus on dokumendis märgitud selliste tegevuste eest, mille

		vastu peaks neil loomulik ärihuvi olema. Näiteks omaenda toodete ja teenuste arendamine (tegevus nr 4) ja omaenda töökeskkonna atraktiivsemaks tegemine (tegevus nr 37).
131.	3. Täiendavad fookused järgmiseks neljaks aastaks Mereturismi arendus – väikesadamad on olulised mereturismi tugipunktid, mis loovad uusi külastajakogemusi väljaspool pealinna. Mereturismi arendus tähendab rannikualade ja väikesadamate sihipärast kujundamist kvaliteetsete teenuste, turvalise infrastruktuuri ning ühtse külastajateekonna kaudu.	Selgitame, et mereturismiga seonduv on hõlmatud ühenduvust toetavate tegevustega. Näiteks tegevus nr 17 – Koostame väikesadamate arengukontseptsiooni ja rakendame sealseid tegevusi selleks, et soodustada turismiteenuste arengut väikesadamates. Saaremaa ja mandri vahelise parvlaevühenduse paranemiseks tegevus nr 18 (Arendame rahvusvahelisi ja siseriiklikke reisi- ja kruisilaeva- ning rongiühendusi) ning tegevus nr 24 (Viime läbi sotsiaalmajanduslikku mõjuanalüüsi parvlaevade tasu mõju kohta muu hulgas ettevõtlusvabadusele ja turismile, et tagada tasude vastavus seadusele ning turuolukorrale.)
132.	4. Tegevused, mida kaaluda välja jätmiseks või ümber suunamiseks Regulatsioonide liigne detailplaneerimine (nt TTJA ja MKM tegevused 42–47) võiks jääda rohkem riigi kui ettevõtjate fookusesse.	Arvestatud. Tegevustest 43, 44, 47 on ettevõtjad ja/või ettevõtjate esindusorganisatsioonid välja jäetud. Nende panus või kaasamine on küll oluline, kuid vastutust otseselt ei ole.
133.	Kommentaariid, mis olid lsiatud otse dokumenti: 1. tegevussamba mõõdiku „Äriturismi osakaal (Näitab, kui palju turistide ööbimisi on seotud tööreisi eesmärgiga) 2029 sihttase 24,5%. Kas siin arvesse võetud ainult rahvusvahelised ärituristid? Kas Eesti sisesed tööreisi eesmärgiga osakaal jääb arvestamata?	Selgitame, et esimese tegevussuuna esimene mõõdik "Äriturismi osakaal", kus sihttase on ka 24,5%, on seotud nii sise- kui ka välituristide äriturismiga.
134.	Kuidas saaks väikesadamate andmebaasi turismiga siduda. Täna ei ole väikesadamate andmebaasi puhkaestis.ee ning väikesadamate haldajate ja teenuste kohta puudub turismiarendajatel ülevaade. Samas on DMO-del ja ka Visit Estonial võimalus ja kompetents sadamatega tegelevaid ettevõtjaid samuti (turismi toetavate) arendustegevustega toetada.	Kaastäitjate hulka lisatud KOVid ja DMOd.
135.	DMOde tegevuse „Juhime sihtkohti terviklikult, lähtudes Eesti turismi pika vaate põhimõtetest, piirkonna eripärast ja sõnumistrateegiast, ning teeme koostööl põhinevat kestlikku tootearendust ja turundust.“ Osas sõnastusettepanek: kestlikkuse põhimõtteid arvestavate toodete arendust.	Selgitame, et tegevusi sissejuhatavas tekstis (lk 5) on juba kirjas, et kõikide tegevuste puhul tuleb läbivalt keskenduda kestlikkusele. Vältimaks dubleerimist, on sellest tegevusest viide kestlikkusele välja jäetud.

Lõuna-Eesti Turismiklaster		
136.	Kas KOV tasandit oleks tarvilik rohkem sisse tuua? Enamikel on oma arengukavades vms dokumentides tegevusi ka turismisektori huvi silmas pidades.	Selgitame, et turismi tegevuskava koostamisel on arvestatud, et kohalikel omavalitsustel on oluline roll turismi arendamisel ning KOVid on ka mitmete tegevuskavas planeeritud tegevuste kaasvastutajad. Turismi pikk vaade ja tegevuskava annavad strateegilised suunad, mida KOVid saavad oma arengukavade ja tegevuste kavandamisel arvesse võtta.
137.	Sama kommentaar, mis varasemalt DMOde poolt tuli - tegevusi tundub olevat liiga palju, et kui vaadata nüüd vastutajate lõikes, siis peaks vaatama, mis on prioriteedid. Kui mõõdikute osas vaadata, et eesmärk on sektori tulu mitmekordistada, siis peaks fookus olema tootearendusel ja ühendustel ning oluline on, et need muud tegevused (kliimaeesmärgid, uuringud, igasugu mõõtmise ja aruandluse süsteemid) ei võtaks fookust ära.	Arvestatud. Tegevuskavas on mitmed uurimisele ja seiramisele suunatud tegevused välja jäetud ning fookused (viie tegevussuuna lõikes) täpsemini sõnastatud.
138.	„Selleks, et saaksime 2035. aastal öelda, et oleme visioonini jõudnud ja püstitatud eesmärgi saavutanud, peab turismi lisandväärtus olema selleks ajaks kahekordistunud ning elanike ja välisküllastajate rahulolu kasvanud.“- on võimalik kahtepidi-inflatsioon toob numbri lähemale või siis tuleks mõelda, kas meie maksupoliitika võiks eristuda sõbralikumalt Euroopa kontekstis.	Selgitame, et maksupoliitikat kujundavaid tegevusi turismi tegevuskavas planeeritud ei ole. See on Rahandusministeeriumi pädevuses.
139.	Tegevussammas 1: P4. Saame DMO-na selle vastutuse võtta vaid juhul, kui DMOde sihtfinantseering jätkub. Kas oleks asjakohane markeerida siin, et piirkonnaspetsiifilisi tooteid arendame või ka piirkondlike eripärade arvestamine, sest näiteks LE vaatest on hetkel loetelust puudu aktiivtegevused/sporditurism, mis näiteks Otepää vaatest on üheks fookusteemaks. Ehk jätab vabaduse piirkonna fookusteemadega rohkem tegeleda. Otepää vaatest näiteks aktiivtegevused/sport – annab piirkonnale kahtlemata arvestatava lisandväärtuse, eriti just madalhooajal.	Selgitame, et tegevuskavas on fookusvaldkondadeks turismi pikas vaates märgitud kõrge lisandväärtusega valdkonnad. Seega suurim rõhk peaks olema neil, kuid ka teiste valdkondade turundamine, arendamine ja toetamine on asjakohane. Näiteks turundamise osas on tegevuskavasse lisatud, et sihtturgude ja sihtrühmade spetsiifikast lähtuvalt jätkame ka teiste valdkondade turundamist, nagu nt tervise- ja heaolu- ning atraktsiooniturism (tegevus nr 5).
140.	Tegevussammas 2: Mõõdikutes Tartu lennuühendus üldse ei kajastu. P14. Peaks tagama rahvusvahelise ühenduse ka Tartu lennujaamaga. Riiklik lennujaamade strateegia saab toetada Eesti tasakaalustatud arengut: Kui osa Euroopa liinidest lendab Tartust, hajutab see reisijatevoogu, vähendab Tallinna lennujaama koormust ja suurendab vastupanuvõimet eriolukordades. Samas loob see võimalusi väliskülalistele tulla otse Lõuna-Eestisse ning toetab kogu riigi arukat ja kestlikku arengut.	Arvestatud. Lisatud tegevus nr 32 - Jätkame Tartu lennuühenduste hoidmise toetamist riigieelarvest
141.	P17. Vastutajana peaks olema välja toodud ka EIS, kui on mõeldud tõlkeid VE portaalis – mõõdik on väliskülalise rahulolu	Selgitame, et kuigi rahulolu mõõdik põhineb www.visitestonia.com

	VEga. Siis see ei kajasta otseselt, kas ettevõtjal oma kanalid on võõrkeelsed. Samas ei saa kogu vastutus olla DMO ja EV kui mõõdik on VE portaal, ehk lisaks ka EIS.	andmetel, on see veebileht vaid info vahendaja. Sisu ja ajakohase info esitamine digikanalites sõltub ettevõtjatelt ja DMO-delt saadud materjalist. EIS-i roll selles eelkõige tehnilise platvormi haldamine, mitte info loomine ega sisuline ajakohastamine, mistõttu peavastutajaks lisamine ei ole eesmärgipärane.
142.	P19. See tempo võiks olla kiirem, sest Lõuna-Eesti jaoks on parem rongiühendus väga oluline (nii Tartuga, aga ka Koidulaga, Valgaga jne)	Selgitame, et rahvusvaheliste ja siseriiklike ning kruiisilaevaühenduste arendamise tempo sõltub mitme ministeeriumi vastutusalast, mistõttu ei ole MKM-il võimalik seda tegevuskavas oluliselt kiirendada. Panime ajastuse vastavalt teiste ministeeriumite kooskõlastusele ja valmidusele. Samas on tegevust ja mõõdikut täpsustatud, et need kajastaksid paremini ettevalmistuste sisu ja annaksid selgema raamistiku edasiste sammude hindamiseks. Tegevuse nr 18 (varasemas versioonis nr 19) uus sõnastus: Arendame rahvusvahelisi ja siseriiklikke reisi- ja kruiisilaeva- ning rongiühendusi Mõõdiku uus sõnastus: Siseriiklik ja rahvusvaheline rongiühendus (kiirus, sagedus) on paranenud ja veomaht on kasvanud, sh on riigieelarve rahastuse toel avatud Tartu-Riia rongiliin (KLIM) (2024. aastal tegid reisijad rongiga 7 933 991 siseriiklikku reisi). Saaremaa ja mandri vaheline parvlaevaühendus on paranenud – veomaht on kasvanud (2024. a tehti Virtsu-Kuivastu liinil 17 112 reisi)
143.	P20. Kas olulisem on hinnang ühistranspordile või reaalne kasutus? Ühendusi tuleb juurde pigem siis kui oleks kasutust.	Selgitame, et mõõdiku valikul on lähtutud eelkõige olemasolevatest ja võrreldavatest andmetest ning sellest, millist infot on võimalik regulaarselt ja usaldusväärselt analüüsida. Väliskülastajate piiriuuring annab juba täna järjepideva ülevaate turistide hinnangutest, võimaldades ajas muutusi jälgida ning seoseid teha turismipoliitika eesmärkidega. Hinnangupõhine mõõdik võimaldab hinnata, kas ühistranspordivõrk vastab

		välisküllastajate ootustele ning kas see on nende jaoks arusaadav ja kasutatav. Positiivse hinnangu kasv loob omakorda eeldused kasutuse suurenemiseks ning toetab kestliku turismi ja autovabamate liikumisviiside edendamist.
144.	P24. Plaanil on igati jumet, aga kas selle saab lugeda teostatuks, kui suvebuss sõidab näiteks vaid ühe ürituse raames punktist A punkti B. Selliseid lahendusi on ilmselt igal DMO-l täna juba ette näidata. Midagi püsivat eeldaks aga siiski ka riigipoolset vastutust.	Selgitame, et väljundmõõdiku eesmärk ei ole lugeda teostatuks üksikuid, lühiajalisi või erandkorras toimivaid lahendusi, vaid silmas on peetud lahendusi, mis on sihipäraselt loodud turismivajadustest lähtuvalt, seotud olemasolevate transpordisõlmedega ning toimivad.
145.	P26 ja P 27. Teostatav DMO vaatest, kui jätkub sihtfin rahastus. Samas täna LE DMO tegeleb ligipääsetavusega aktiivselt läbi EST-LAT projektide. Meie hinnangul ei piisa vaid seminarist, vaid on vaja ka reaalseid tegevusi. Oma projektide raames teeme ligipääsetavamaks veekogusid ja matkaradu, KOVid on siin kaasas investeeringutega. Muul juhul pole teadlikkuse tõstmisel mõtet. Et ligipääsetavus on nišiteema, siis on pigem väga vähe neid, kes oleksid võimelised ligipääsetavusest teadlikumaks saades astuma ka mõjusaid reaalseid samme ligipääsetavuse suunas. See teema pakub vaieldamatult asjaosalistes huvi, kuid mõõdetavaid tegevusi ilma täiendava (EL?) rahastusega on keeruline teha.	Teadmiseks võetud.
146.	Tegevussammas 3: Soovime juhtida tähelepanu Eesti turismi pikas vaates sõnastatud eesmärgile, mis kajastab ööbimiste arvu tõusu väljaspool Tallinna. Samba all on rõhutatud keskenduda välituristide hajutamisele üle Eesti. Eesmärgiks on aga seatud saada kõikidest ööbimistest +1% väljapoole Tallinna. Kui palju seega on välituristide ööbimiste osakaalu eesmärk? Kas 2029 (53%) ja pika vaate ööbimiste sihttase (55%) peegeldab realselt hajutamise ja regionaalsuse olulisust? Lisaks, ei ole täna meil tegu enam 1%, vaid 3% - 2024. aastal tehti 50% ööbimistest Tallinnas! Eesmärk (välis)turistid Tallinnast välja saada on olnud juba pikemalt päevakorras, kuid seni ei ole selleni jõutud. Eestisse jõudnud välituristidest 70% ööbib pealinnas. Kõikidest majutatud siseturistidest ööbib pealinnas umbes veerand (2023 a 24% ja 2024 a 26%). Eesti üleselt tegeletakse turismivaldkonnas peamiselt ekspordiga (turundustegevused, B2B jm), siseturismiga tegelevad peamiselt sihtkohad (DMO-d) ise, kohalikest vahenditest.	Teadmiseks võetud ja selgitatud. Pika vaate ja turismitegevuskava eesmärk on regionaalse mõju kasvatamine kogu Eesti turismipakkumise arendamise kaudu. Selleks on valitud koondmõõdik „ööbimiste osakaal väljaspool Tallinna“, mis hõlmab nii sise- kui välituriste. Statistikaameti andmete järgi on perioodil 2015–2019 toimunud 47–48% kõigist ööbimistest Tallinnas (ehk 52–53% mujal Eestis); pandeemia ajal osakaal ajutiselt langes ning aastal 2023 oli see 48% ja aastal 2024 50%. 2025. aasta kiirstatistika põhjal oli ööbimiste jaotus Tallinnas ja väljaspool Tallinna ligikaudu 50/50, seega tähendaks väljaspool Tallinna ööbimiste osakaalu sihttase vähemalt 53% 2029. aastaks ja 55% 2035. aastaks 3–5 protsendipunkti suurust muutust võrreldes viimaste aastate tasemega. Arvestades prognoositavat

		kogunõudluse kasvu (sh Tallinna majutusvõimekuse ja rahvusvahelise nõudluse kasvu), on seda hinnatud piisavalt ambitsioonikaks, kuid samas realistlikuks eesmärgiks. Mõõdik on seatud kogu ööbimiste mahule, sest regionaalse majandusliku mõju seisukohast on oluline nii välis- kui siseturistide kulutus. Välisturistide hajutamine üle Eesti on käsitletud meetmete tasandil – rahvusvahelises turunduses, tootearenduse toetustes ja DMO-de toetamisel jälgitakse regionaalset ja hooajalist tasakaalu. Uute majutuskohade lisandumine teistes piirkondades aitab kaasa seatud eesmärkide saavutamisele, kuid nende potentsiaali realiseerimiseks on oluline just kavaga kavandatud turundus- ja ligipääsetavustegevuste elluviimine
147.	P29. Vastutajaks üksi ei saa olla DMOd, EIS/MKM ka. Sest külaliste pealinnast välja toomine ei saa olla vaid Tallinna väliste DMOde tegevus. Regionaalsus!!!	Selgitame, et tegevus nr 29 (uues versioonis nr 28) – sihtkohtade juhtimine – on just DMO ülesanne. MKM-ile ja EIS-ile on tegevuskavas regionaalsuse suunas planeeritud eraldi tegevused, nt DMOde toetamine ja Tartu lennuühenduste hoidmise toetamise jätkamine.
148.	P30. Sama -> lisada EIS/MKM vastutajatena. Kas siin ei peaks mõõdik lähtuma rahulolust vms, kui vastutajateks on ettevõtjad/erialaliidud?	Selgitatud. EIS ja MKM ei sobi selle tegevuse (uues versioonis tegevus nr 29) vastutajaks, kuna tegevuse fookus on ettevõtlikkuse, ärimudelite ja müügivõimekuse arendamisel kohalikul tasandil ja seda saavad kõige vahetumalt paremini teha just ettevõtjad ning Maakondlikud Arenduskeskused ja DMOd (mõlemad kaasvastutajad).
149.	P31. Kas siin saab mõõdikuks olla vaid elanike rahulolu. Tegevuse vaatest oleks mõju nagu laiem. + elanike rahulolu uurivad praegu mitmed DMOd, koostöös Pärnu Kolledžiga, sarnase metoodika alusel.	Selgitame, et tegevuse fookus on suunatud kohalike elanike teadlikkuse ja hoiakute kujundamisele, mistõttu on väljundmõõdikuks valitud just elanike rahulolu turismiga. Võtame Pärnu Kolledžiga eraldi ühendust, et arutada võimalusi elanike rahulolu uurimise metoodika arendamiseks.

150.	Tegevussammas 5: Ettevõtjate vaatest ei ole realistlik hüppeline turistide teenindamise mahu (ca +50% käibes) ja investeeringute mahu kasvu.	Selgitame, et prognoositav kasv turistide teenindamise mahu ja investeeringutes ei eelda, et iga üksik ettevõtja peaks saavutama hüppelise (nt ca +50% käibe) kasvu, vaid et sektori kogumõju kujuneb mitme teguri koosmõjul. Oluline on rõhutada, et tegevuskava eesmärgid on strateegilised ja pikaajalised, mitte lühiajalised äriplaanid. Need loovad raamistiku erinevate osapoolte tegevustele (sh turundus, ühenduvused, oskused, investeerimiskeskond), mille tulemusel tekivad ettevõtjatele paremad eeldused kasvuks, kuid kasv toimub ettevõtjate endi valikute, võimekuse ja ärimudelite alusel.
Pärnu DMO		
151.	Tuginedes „Turismitegevuskava 2026–2029“ dokumendile ning lähtudes dokumentidest „Eesti turismi pikk vaade 2025–2035“ ja ka piirkondlikust „Pärnu turismisihtkoha strateegia 2025–2029“ leiame, et antud tegevuskavas on liiga suur fookus pealinna ja selle lähiümbrusse suunatud arendus- ja turundustegevusel ning oluliselt väiksem rõhk pealinnast väljapoole jäävate piirkondade külastajajärgu kasvatamisel eeskätt madalhooajal. Statistikaameti ametliku statistika alusel on külastajajärgu pealinnas taastunud koroonaeelsele tasemele, ent mitte teistes piirkondades, seal hulgas Pärnus ja Pärnumaal. Leiame, et tegevuskavas võiks olla rohkem ambitsiooni kasvatada väliskülastajate arvu pealinnast ja tõmbekeskustest väljaspool. Hetkel on 2023. aasta baastase ehk väljaspool Tallinna ööbimiste osakaal (Statistikaameti andmed) 52% ning tegevuskava seab 2029. aastal eesmärgiks kõigest 1% kasvu ehk 53%. See võiks olla kõrgem ning toetatud. Kindlasti aitaks siin kaasa ka multifunktsionaalse konverentsikeskuse rajamine, mis aitaks suurendada Eestis toimuvate rahvusvaheliste konverentside arvu, mille puhul on võimalik suuremas mahu pakkuda eel- ja järeltunde pealinnast väljapoole.	Selgitame, et 2029. aasta 1% kasv on realistlik vahe-eesmärk teel 55%-ni 2035. aastaks. Samas ei ole välistatud, et regionaalsusele suunatud meetmed annavad oodatust suurema tulemuse.
152.	Pärnu turismisihtkoha spetsiifikale keskendudes toome välja paar olulist puudust tegevuskavas: 1. ära tuleks mainida Via Baltica väljaehitamise toetamine;	Selgitame, et Via Balticaga seotud tegevus on kaetud turismi pika vaatega ning ei vaja tegevuskavas eraldi välja toomist. Pika vaate (lisa 1 lk 17) kohaselt jälgime Rail Baltica valmimist ja Via Baltica turvalisust, kuid eraldi ei sihista.
153.	2. UNESCO nimekirjas olevate toodete (piirkonnas ühepuulootsik ning Kihnu saar) edasiarendus ning toote väliskülastajale kohandamine tuleks välja tuua;	Selgitame, et tegemist on tegevuskava jaoks liiga detailse tegevusega.

154.	3. heaolu- ja raviturism (ehk spaad), mis on olnud kogu Eestis (ja eriti väljaspool Tallinna) üks turismisuundadest, mis on aidanud tuua Eestisse turiste madalhooajal võiks olla tegevuskavas rohkem fookuses selle kvaliteedi säilitamise ning edasiarendamise vaatest (hetkel käsitletud üks kord turundamise all), kuna nii mõnegi piirkonna jaoks on see osa sihtkoha pärandist ehk just see, mida eristab piirkondi üksteisest. Jättes selle punkti välja me justkui võtame seda iseenesest mõistetavalt;	Arvestatud. Heaolu- ja terviseturismi turundamine on välja toodud tegevuses nr 5 - Turundame Eestit eelkõige kui äri-, loodus-, kultuuri-, pärand- ja toidu reisisihtkohta ajakohaste sõnumitega, sh teeme kampaaniaid, kontaktüritusi, suhtekorraldust ja kommunikatsiooni. Sihtturgude ja sihtrühmade spetsiifikast lähtuvalt jätkame ka teiste valdkondade turundamist, nagu nt tervise- ja heaolu- ning atraktsiooniturism. Lisaks võib heaolu- ja terviseturism osaliselt kattuda ka kultuuri- ja pärandturismiga, näiteks, kui räägime saunakultuurist.
155.	4. Rail Baltica rajamisest tulenevate külastajateekondade arendused tuleks lähiajal võtta fookusesse.	Selgitame, et Rail Balticaga seotud tegevus on kaetud turismi pika vaatega ning ei vaja tegevuskavas eraldi välja toomist. Pika vaate (lisa 1 lk 17) kohaselt tuleb jälgida Rail Baltica valmimist ja Via Baltica turvalisust, kuid eraldi seda ei sihista.
156.	Juhime tähelepanu tegevustele, mille eesmärkide saavutamine on küsitav: 1. Punkt 57 „Turismiobjektide külastatavuse seiramine.“ – ettevõtjate endapoolse turismiobjektide külastatavuse haldamise metoodika ja andmeanalüüsi oskus sõltub väga konkreetsest ettevõttest;	Arvestatud. Tegevus nr 57 tegevuskavast välja jäetud.
157.	2. Punkt 54 „Ettevõtjate ja sihtkohtade toetamise jätkamine märgiste taotlemisel.“ - EIS toetus sihtkohtadele Green Destinationsi programmis osalemiseks ja auditeerimiseks kaotati ning see kulu on suur. On küsitav, et mõõdikuna kuvatud eesmärk (15 sihtkohta) saab täidetud. Samuti sõltub ettevõtete valmisolek kestliku märgise kasutusele võtmiseks EL direktiividest ja hetkel on näha ettevõtjate tavapärasest madalam huvi märgiste taotlemiseks ning teemakohtumistel osalemiseks.	Selgitame, et EL direktiivist tulenevalt ei hakka EIS edaspidi enam GreenKeyd väljastama, kuid toetamise võimalused on alles. Tegevuses on toetamist käsitletud selle laiemas tähenduses, st hõlmatud on ka teadlikkuse tõstmine, nt koolitused jm. Lisaks on EIS-il olemas ka teatud rahalise toetamise võimalused (nii keskkonnamärgiste väljastajatele kui taotlejatele). Arvestades eeltooduga ja sellega, et kestlikkus on oluline teema, siis soovime jääda ambitsioonika eesmärgi juurde ning liikuda selle saavutamise suunas.
158.	3. Punkt 49 „Turismisektori tööprotsesside digitaliseerimise ja automatiseerimise toetamise jätkamine...“ – kui suur on <i>online</i> -broneeritavate teenuste osakaal praegu? Kas teie hinnangul on saavutatav <i>online</i> -broneeritavate teenuste osakaal 65%?	Selgitatud. 2025. aasta maikuu seisuga oli VisitEstonia andmebaasis online

		broneeritavate teenuste osakaal 37%. Vastav info lisatud ka tegevuskavasse.
159.	Ettepanekuna paluksime kaaluda siiski suurema ambitsiooni võtmist antud tegevuskava raames. Täpsemalt: kui ootus on, et DMO-d muutuvad riigi toetusest järjest vähem sõltuvaks, siis võiks EIS koostöös sihtkohtadega DMO mudelist lähtuvalt panustada isemajandava DMO mudeli loomesse.	Selgitame, et järgmisel perioodil on kavas DMOde toetamise jätkamine ning selle raames on EISil võimalik panustada DMOde isemajandava mudeli kujunemisse (ja riigi rahast vähem sõltuvamaks muutumisse) läbi nõustamise, koordineerimise või muu toe.
169.	Teine ettepanek on ühtse sihtkohtade ülese platvormi loomine, kus on võimalik digitaalselt sihtkohtade teenuseid, tooteid, marsruute nii digitaalselt broneerida kui soetada eesmärgiga aidata kaasa digitaalselt broneeritavate toodete arvu kasvule.	Selgitame, et täielikult digitaalse broneerimis- ja ostuplatvormi arendamine on ressursimahukas ning on jätkusuutlikum, kui selle korraldab erasektor, samal ajal kui riiklik platvorm (PuhkaEestis / VisitEstonia) jätkab infot ja nähtavust koondava keskkonnana DMO-de ja ettevõtjate toetuseks.
Saarte DMO		
170.	Tagasisidena Turismitegevuskava 2026-2029 eelnõule soovin märkida, et selles on väga vähe pööratud tähelepanu ühendustele suursaartega, et oleks tagatud stabiilne parvlaeva- ja lennuühendus (nii hinnad kui graafikud). Meie turismisektori ellujäämise seisukohalt on see ülioluline - ainult stabiilsed ühendused toovad meile rohkem külalisi, mis tekitab nõudlust nutikamate ja atraktiivsemate teenuste järele. Hetkel oleme muude piirkondadega võrreldes ebavõrdses olukorras, kuna lisaks võimalikule kohalesaamise keerukusele (aeg, mahutavus, graafikud) tuleb meie külalisel transpordi eest ära anda vähemalt ühe ööbimise summa, mis omakorda vähendab meie ettevõtete tulu. Palume võimalusel see stabiilsus dokumenti sisse kirjutada.	Selgitame, et tegevuskavas on tegevus nr 24: Viime läbi sotsiaalmajanduslikku mõjuanalüüsi parvlaevade tasu mõju kohta muu hulgas ettevõtlusvabadusele ja turismile, et tagada tasude vastavus seadusele ning turuolukorrale. Parvlaevade üleveotasude mõju ettevõtlusele ja turismile peaks saama hinnatud aastaks 2026 ning seejärel peaks saama teha teadmispõhiseid otsuseid parvlaevatasude kehtestamise ja nende suuruse kohta.
Tallinna Strateegiakeskus		
171.	Tegevuskava sisaldab arvukaid tegevusi, kuid tekib küsimus, kas need on piisavalt fokuseeritud, et saavutada üks olulisi riiklikke turismieesmärke – lisandväärtuse kasv. Oluline on teada, millised välisküllastajatele suunatud tooted ja teenused aitavad lisandväärtust kõige tõhusamalt suurendada ning millistes piirkondades. Kui see teadmine on olemas, võiks tegevuskavas esile tõsta prioriteetsed valdkonnad ja keskenduda neile. Kui selline teadmine puudub, on vajalik lisada tegevuskavasse vastavate analüüside tegemine, mille tulemuste põhjal saab fookuse seada.	Arvestatud osaliselt. Fookuseid täpsustatud, kuid seda viie tegevussuuna lõikes (ehk et on viis fookust), mitte konkreetselt piirkondade lõikes. Prioriteetsete valdkondade osas on fookus paigas juba turismi pikas vaates, mis toob välja, millised on kõrge lisandväärtusega valdkonnad (äri-, loodus-, kultuuri-, pärand- ja toiduturism).
172.	Andmete kogumisele ja kättesaadavusele on oluline pöörata senisest enam tähelepanu ning planeerida see selgesõnaliselt tegevuskava osana.	Nõustume ning tegevuskavas on mitmeid tegevusi, mis on suunatud andmete kogumisele ja

		kättesaadavusele. Näiteks tegevused nr 44 (Koostöös osapooltega töötame välja lahenduse, kuidas parandada majutusasutuste poolt kogutavate reisieesmärgi andmete täpsust, et äriturismi osakaal kajastuks usaldusväärsemalt turismistatistikas), 50 (Tagame turismistatistika satelliitkonto regulaarse koostamise, leides selleks sobiva rahastus- ja koostöömudeli), 51 (Arendame välja Eesti turismiandmeruumi, mis koondab ja ühendab turismiökosüsteemi andmed sh külastajate liikumismustrite andmed, et võimaldada andmepõhist otsustamist ja innovatsiooni).
173.	Tegevuskavasse tuleks kindlasti lisada multifunktsionaalse konverentsikeskuse rajamine Tallinnasse. Eesti on üks väheseid Euroopa riike, kus puudub rahvusvaheliste konverentside korraldamiseks sobiv kaasaegne keskus, kuigi andmed näitavad, et just sellised äriüritused on majanduslikult kõige väärtuslikumad. Tegevuskavas on seatud eesmärk turundada Eestit senisest enam rahvusvaheliste konverentside ja korporatiivürituste sihtkohana. Samas on teada, et turismi rahastus ei suurene. Seega soovitame äriürituste Eestisse toomise tõsta oluliseks prioriteediks ka turismieelarve siseselt. Samuti on oluline rajada Tallinnasse multifunktsionaalne kultuuri- ja spordisündmuste hall, mis võimaldaks korraldada eri tüüpi rahvusvahelisi suurüritusi ning suurendaks väliskülastajate ööbimiste arvu, seda eeskätt madalhooajal.	Arvestatud. Lisatud tegevus nr 2 (Käivitame Tallinna Linnahalli arendamise rahvusvaheliseks kontserdi- ja konverentsikeskuseks, töötades välja ruumilise ja finantsmudeli ning alustades etapiviisilist elluviimist). Tegevuskava sisaldab ka suursündmuste hoone rajamisele suunatud tegevust, mille eest vastutab Kultuuriministeerium ning see, kuhu vastav hall lõpuks rajada otsustatakse, sõltub läbiviidavate analüüside tulemustest.
174.	Konverentside ning kultuuri- ja spordiürituste puhul võiksid mõõdikud olla sarnased: ööbimiste arv ja majanduslik mõju.	Selgitame, et nende puhul nii-öelda üldine mõõdik (ehk terve tegevussuuna mõõdik) ongi seotud ööbimiste ja kulutustega: äriturismi osakaal (näitab, kui palju turistide ööbimisi on seotud tööreisi eesmärgiga), turismiteenuste eksport (näitab, kui suured olid välisriikide elanike kulutused Eestis ning kui palju nad tegid makseid Eesti transpordiettevõtetele) ning turismi hooajalisus (ehk kolme kõige suurema majutusasutustes veedetud ööde arvuga kuu ööde arvu kogusumma suhe aasta majutusasutustes veedetud ööde arvu kogusummasse).

175.	Lühiajaliste üüriteenuste uuringu (STR) tulemuste põhjal tegevuskava koostamine peaks toimuma varasemal tähtajal kui 2029.	Arvestatud. Tegevuskava valmimine oli planeeritud varasemaks ajaks. Tegevust ja mõõdikut täpsustatud, et oleks selgem, millal planeeritud tegevused ellu viiakse: Tegevus 33: Kaasajastame lühiajalise üüri teenuse regulatsioonid ja parandame turu toimivust Mõõdik: Uuringus "Lühiajalise üüri turg Eestis" selgunud kitsaskohtade lahendamiseks on turismiseaduses täpsustatud majutusteenuse mõistet ja kaasajastatud teenuse osutamise nõuded (eelnõu valmimine 2026); turust on olemas ülevaade, KLIMil on olemas elamupoliitika kujundamiseks vajalik sisend ning on tehtud otsused EL lühiajaliste üüriteenuste määruks nimetatud registreerimiskohustusega liitumise või mitteliitumise osas
176.	Arvestades, et riiklik turismieelarve ei pruugi suureneda, vaid võib eelarvekärbete tõttu väheneda, on oluline, et kohalikel omavalitsustel oleks võimalus kaaluda turismimaksu kehtestamist, kui võimalikku rahastusallikat turismi arendamiseks ja sihtkoha tuntuse tõstmiseks. Tegevuskavasse võiks lisada tingimuste loomise kohalikele omavalitsustele turismimaksu rakendamiseks.	Selgitame, et praegu olemasoleva info kohaselt turismieelarve ei vähene.
177.	Rattastrateegia väljatöötamisel ja elluviimisel on mõõdapäasematu kohalike omavalitsuste kaasamine, et tagada strateegia toimivus ja vastavus piirkondlikele vajadustele.	Arvestatud. KOVid on märgitud kaasvastutajaks
178.	Tegevuste vastutajatena tuleks välja tuua Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium või EASi ja KredExi ühendasutus (EIS) kui turismivaldkonna eestvedajad riigi tasandil; teised organisatsioonid saavad olla kaastäitjad.	Selgitatud. Tegevuskava üldine vastutaja on MKM. Tegevuskavas planeeritud tegevuste peamine elluviija on EIS, kes on märgitud vastavate tegevuste juurde pea- või kaasvastutajaks. Tegevuskavas on planeeritud tegevusi ka teistele turismiosapooltele, kuivõrd sektori oluline areng eeldab kõigi osapoolte panust. Tegevuskava tegevuste eest vastutajad on dokumendis läbivalt korrastatud – igal tegevusel on võimalusel üks peavastutaja ning teised on märgitud kaasvastutajateks, välja arvatud juhul, kui tegevuse iseloom nõuab mitut peavastutajat.

Tartu linnavalitsus		
179.	Soovisime ka tähelepanu juhtida just sellele turistide pealinnast välja saamise eesmärgile, kus ambitsiooni on justkui vähe. 1% tõusu ning millised plaanid riigil on, et üleüldiselt seda nihet muuta - et nad ei jääks vaid pealinna.	Selgitame, et 2029. aasta 1% kasv (ehk sihttase 53%) on realistlik vaheeesmärk teel 55%-ni 2035. aastaks. Turistide jõudmist väljapoole Tallinnat toetavad kõik kolmanda tegevussuuna tegevused. Seal on nii kohaliku kui riigi tasandi tegevused. Näiteks on tegevuskavas plaanitud riigi poolt DMOde toetamine ja Tartu lennuühenduste hoidmise toetamise jätkamine. Lisaks panustavad regionaalsuse parandamiseks tegelikult ka teiste suundade tegevused, näiteks toodete arendamine, digitaliseerimise toetamise tegevused, koostöö transpordivaldkonnaga jm.
Eesti Spaaliit		
180.	Peamine tegevus mida tegevuskavas välja tuua soovime on lisada tervise- ja heaoluvaldkond olulise strateegilisesuunana ning jätkata selle valdkonna turundamist. Argumendid selle toetamiseks on lisatud dokumendis. Dokumendist: /.../ Näiteks märgitakse, spaa- ja terviseteenused on olulised toetavad teenused ning nende kvaliteedi ning nähtavuse parandamine on prioriteet, kuna need suurendavad külalislahkust ning pikendavad külastuste kestust. 1. sammu – aastaringne atraktiivsus – spaad on kõige vähem hooajalised turismiobjektid ning külastatavus erineb periooditi minimaalselt. 3. turism väljaspool tõmbekeskusi – enamik suuremaid spaasid (eriti ravispaasid) asuvad väljaspool Tallinna võisuuremaid linnu, olles sageli piirkonna suurimad tööandjad, nt. Toila Spa, Värskas Kuurortravikeskus jpm. 4. turism ettevõtluskeskkonnana /.../	Arvestatud osaliselt. Strateegilise suunana ei ole tegevuskavasse lisatud (kuivõrd need suunad/fookused tulenevad turismi pikast vaatest), kuid valdkonna turundamine tegevuskavasse selgemalt lisatud. Tegevus nr 5: Turundame Eestit eelkõige kui äri-, loodus-, kultuuri- ja toidu reisisihtkohta ajakohaste sõnumitega, sh teeme kampaaniaid, kontaktüritusi, suhtekorraldust ja kommunikatsiooni. Sihtturgude ja sihtrühmade spetsiifikast lähtuvalt jätkame ka teiste valdkondade turundamist, nagu nt tervise- ja heaolu- ning atraktsiooniturism. Lisaks saab tervise- ja heaoluvaldkonda turundada ka fookusvaldkondade toetamiseks ning teatud määral võib valdkond kattuda ka mõne fookusvaldkonnaga, nt spaakultuur kui kultuuri- või pärandturism.
182.	Vähenenud tarbijakindlus ja ostujõud Kuigi rõhutatakse turismiettevõtjate ning tarbijate teadlikkust, ei ole piisavalt arvesse võetud majandustsüklid, mis mõjutavad tarbijate ostujõudu ja kindlustunnet. Majanduskriiside ajal	Selgitame, et tegevuskava koostamisel on arvestatud, et turismi nõudlust mõjutavad ka tarbijakindlus ja ostujõud, mida ei ole võimalik

	võivad tarbijad eelistada kulutada vähem, mis vähendab turismi nõudlust ning võib takistada eesmärkide saavutamist (näiteks turistiarvu ja lisandväärtuse kasv).^{2 3}	tegevuskavaga otseselt mõjutada. Küll aga peaksid kavandatud tegevused leevendada võimalikke nõudluse kõikumisi ning toetada sektori jätkusuutlikkust ka keerulisematel aegadel. Turistide arvu ja lisandväärtuse kasv on seatud pikaajaliste eesmärkidena, arvestades, et lühiajaliselt võivad majanduskeskkonnast tulenevad kõrvalekalded eesmärkide saavutamist mõjutada. Tegevuskava elluviimisel saame majanduskeskkonna muutusi jälgida ning vajadusel tegevusi vastavalt oludele kohandada.
183.	Kontroll tegevuste ja protsesside üle Dokumendis on loetletud partneritena erialaliidud, suuremad vedajad, riigi „väravad“, DMO-d jms kelle ülesannete valdkonda on loetletud tegevused ja arengud. Konkreetset kontrolli või vastutajaid mõõdikute täitmiseks seatud ei ole.	Selgitame, et kogu tegevuskava eest vastutab MKM. Tegevuskavas on iga tegevuse juurde lisatud ka tegevuse elluviija ehk konkreetse tegevuse eest vastutaja (või kaasvastutaja). Üks peamine tegevuste elluviija on Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus. Lisaks viivad tegevused ellu ka teised riigiasutused, ettevõtjad, erialaliidud ja muud organisatsioonid. Tulemuste saavutamist seirab MKMi juurde loodud turisminõukoda turismi eest vastutava ministri juhtimisel. Nõukotta on kaasatud turismisektori ja seotud valdkondade esindajad. Nende ülesanne on jälgida tegevuskava elluviimist ning reageerida vajadusel kiiresti muutustele.

Haridus- ja Teadusministeerium kooskõlastas eelnõu vaikimisi. Märkusteta kooskõlastasid eelnõu Siseministeerium ja Riigikantselei ning täiendavad märkused puudusid ka Maksu- ja Tolliametil, Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ametil ning Transpordiametil.

² „Turismi pikk vaade 2025-2035 LISAD“ Ülevaade maailmast, Lk.26

³ „Turismi pikk vaade 2025-2035 LISAD“ Eesti hetkeolukord Lk.27